

A Jób könyvével foglalkozó legmodernebb szakmai anyagok¹ ezt a fejezetet a prólógus utáni második nagyobb egységben, a Jób barátaival folytatott dialóguson belül (3-31. fejezet), a dialógusok harmadik ciklusába sorolják (22-31. fejezet). Ezt a ciklust Elifáz kezdi (22. fejezet), aki jól felépített beszédében arra törekszik, hogy mondanivalója csúcspontján Jóbot megtérésre szólítsa fel.

1. Először azt bizonygatja, hogy Jób büntetését saját bűne idézte elő (1-11. vers). Amint a 4-5. és a 15. fejezetben, úgy itt, harmadik megszólalásában is ciklust kezd Elifáz. Nem sok újat tud mondani, kérdéseivel mégis arra a tényre irányítja Jób figyelmét, hogy ő sem létezik bűn nélkül, sőt maga felelős sorsáért. Elifáz meggyőződése, hogy éppen Jób állapota bizonyítja az ő bűnös voltát. Elifáz Jób magatartásából következtet erre, aki nem akarja megvallani bűnét és számára pont ez a jelenség mutatja a helyzet komolyságát, s ezért kell Jóbnak sürgősen önvizsgálatot tartania. Elifáz nem tudja Jób bűneit bizonyítani, mégsem riad vissza attól, hogy azokat felsorolja.

2. A második egységben mutat rá Elifáz arra, hogy Isten mindenható és igazságos. Ebből következően bünteti meg azt, aki istentelen módon él (12-20.vers). Elifáz szavaival ebben a szakaszban megpróbál mindent megtenni azért, hogy Jób lássa a kapcsolatot saját nyomorúsága és bűnös állapota között. Magyarázata logikus: Istennek, aki a csillagok alkotója, magasabb helyet kell elfoglalnia teremtményeinél, ezért láthat mindent. Jób nem bízhat abban, hogy valami rejtve lenne Isten előtt, hiszen Őt semmi nem korlátozza. Milyen fondorlatos Elifáz? Jób saját, bűnösökkel kapcsolatban mondott szavait vonatkoztatja Jóbra. Jób csak azt mondta, hogy a bűnös a maga életéből kiiktatta Isten ítéletét (21, 1-16), de ő ezt magáról soha nem állította. Ő számolt Isten hatalmával. Elifáz Jób, bűnösöket leleplező szavait idézi, őt magát sorolva a bűnösök közé, de ők voltak azok, akik nem látták hasznát Isten tiszteletének, annak ellenére, hogy Ő gondoskodott jólétükről. A szakasz vége előkészíti a megtérésre való felhívást: mégis győz az igazság, s ezt az igazak meg is látják, ezért van értelme Isten útján járniuk. Ezt a rendet a bűnös pusztulása erősíti meg.

3. Elifáz érvelésének lényege, hogy Jób térjen meg. Ezt fogalmazza meg a fejezet utolsó egységében, s teszi ezt azért, mert helyre akarja állítani Isten és Jób kapcsolatát (21-30. vers). Elifáz az elmondottak alapján azt a látszatot kelti, hogy igazán aggódik Jóbért és érdeklődik sorsa, de akármilyen módon igyekezett is ezt bizonyítani, álláspontját semmiben nem próbálta meg Jóbéhoz közelíteni. Barátként tünteti fel magát, de valójában egyáltalán nem figyel arra, hogy Jób mit is akar mondani. A megtérés lehetőségét azért Jób vélt bűnei ellenére is nyitva hagyja számára. Ahhoz azonban, hogy Jób Istennel való kapcsolata helyreálljon, életében Elifáz szerint értékváltásra van szükség. Akkor lesz Isten az ő aranya, ha saját értékeit elveti, s nem gazdagságára épít, hanem Istenben bíz, aki sikeressé teszi életét. Elifáz nem mondja ki, de Jóbot gögösnek tartja és ebből eredezteti nyomorúságos állapotát, amelyből csak Isten előtti megalázkodása jelenthet kivezető utat.

Az egész fejezet legnehezebben érthető verse az utolsó. A nehézséget sokan a szöveg javításával oldják meg. A vers eredeti értelme prófétai hangvételű: azok akik nem ártatlanok, Jób tiszta kezei által tartatnak meg. Ezt az értelmezést erősíti meg a könyv vége, ahol Jób közbenjárása szerez barátainak szabadulást (42,7-9). Jakab is ilyen összefüggésben beszél az igaz ember produktív könyörgéséről (5,16). Ez az értelmezés sokak számára² azért nem illik ide, mert Elifáz meg volt győződve arról, hogy Jób bűnös és így nem számolhatott Jób kezeinek tisztaságával. A szöveg javítása azt eredményezi, hogy Elifáz önmagát ismétli: Isten

¹ PAUL, M. J. –BRINK, G, VAN DEN. – BETTE, J. C. (ed.): *Bijbelcommentaar Ezra, Nehemia, Ester, Job* (Studiebijbel Oude Testament – Deel 6), Veenendaal, Centrum voor Bijbelonderzoek, 2009.

² DE WILDE, A. : *Das Buch Hiob* (Oudtestamentische studiën – Deel 22), Leiden, Brill 1981, 238-239.

az ártatlant menti meg, a bűnöst pedig megbünteti. Ezt a felfogást képviseli a LXX,³ elhagyva az אִי־נֶפֶשׁ -ból az אִי -t. Így lesz a „nem ártatlan”-ból „ártatlan”. Ugyanezt éri el IBN ESRA azzal, hogy az אִי -t „sziget”-nek fordítja és az „ártatlan sziget”-éről beszél, vagy rabbi PARCHON, aki az אִי helyett אִי־נֶפֶשׁ -et, REISKE pedig אִי־נֶפֶשׁ – t olvas. Ezekben az értelmezésekben is Isten „az ártatlan embert” menti meg. Az értelmezések Elifáz mechanikus igazság felfogását igazolják és korlátozzák Isten hatalmát, szabadságát.

„...a Mindenható lesz az aranyad...”
(Jób 22, 25/a)

Minden korban minden embernek megvannak a maga értékei. De létezik-e valamilyen értékmérő. Ami eldönti, hogy mi számít értéknek és mi a szemét. Nyilván Jób barátai is gondolkodtak ilyen dolgokon és voltak szempontjai Elifáznak is. De milyen tanulságai vannak gondolkodásának, történetének?

1. Milyen jó, hogy vannak érzékszerveink, amelyeket használhatunk. Elifáz is használta a szemét, láthatta azokat a csapdákat, melyekbe belesétálhat az ember. Az értelmét is használta, gondolkodott. Látja Jób életének csapdáit, amelyek megfogták. Fel tudja sorolni azt is, hogy mi minden vezthetett ide Jób életében. Konkrét dolgokat tudott arról, hogy miben mutatkozott meg az ő értékrendje, aminek más látta kárát. Ezt bizonyították számára az özvegyek, árvák, szomjazók, éhezők. Azt látta Elifáz, hogy hova vezet a rossz értékrend és tanácsot is tudott adni arra nézve, hogy Jóbnak mit kellene átrendeznie az életében. Szerinte Jób Istent cserélte fel mással és neki ezen kellene változtatnia. Csak éppen azt nem vette észre Elifáz, hogy ő maga milyen vak. Mindent tud és lát, csak az igazságot nem. Van arról elképzelése, csak abból semmit nem tud félretenni ahhoz, hogy Isten igazsága kibontakozzon számára. Ezzel a gondolkodásával süketé válik Jób szavainak meghallására és vakká arra, hogy szenvedésének összefüggéseit lássa. Ezzel a magatartásával nem könnyíti Jób keresztjét, hanem nehezíti. - Ma tele van az egyház olyan mindent tudó és látó emberekkel, akik mások életéről mindent tudnak. Tanácsot is tudnak adni arra nézve, hogy kinek miben gyökereznek a problémái és azokat mi oldaná meg. Csak azt nem látjuk, hogy bennünket milyen csapdák fogtak meg azért, mert görcsösen ragszkodunk „aranyainkhoz”, s közben mások terhei növekszenek, mert az önzetlen szeretetről nem tudunk semmit, mert valójában nem ismerjük annak forrását, s nem azon munkálkodunk ami „megmarad”.

2. A csillagokat is látja Elifáz. Összefüggést is tud ehhez a látáshoz: Isten a csillagok alkotója, ezért mindenk fölötti magasságból mindent átlát. Nem rejtőzhet előle senki és mindenk feletti hatalma diadalra viszi az igazságot. Jóbot tudja figyelmeztetni arra, hogy az ő aranya nem értékálló és mindene elpusztul, ami nem Istentől való, mert a Vele való kapcsolatban marad meg az élet. - Sokat tanulhatunk Elifáztól. Mert hiába látjuk a világot, az nem visz közelebb bennünket annak alkotójához. Ahol Istent nem látja elég nagynak az ember, ott ezt cselekedetei is tükrözik. Rejtegnivalóink közben megnyugszunk, hogy a dolgoknak nincs következménye. Máskor meg azt hisszük, hogy Isten távol van ettől a világtól és minden nélküle történik. Ahol Ő lesz az emberi élet aranya, értéke, mércéje, ott ennek következményeit tükrözi az élet, az emberi kapcsolatok minden vonatkozásában is.

3. Az érték viszonyítás kérdése. Hiába érték az ember, ha a munka területén értékét veszti. És mennyi mindennel van így. A munkás hiába érték, mint ember, sokszor maga sem védi magát, mert akkor kevesebbet termel, kevesebb a pénze. Elméletben hiába érték valami, a pillanatnyi

³ PIETERSMA, A. – WRIGHT, B. G. (ed.) : *A new English translation of the Septuagint*, New York, Oxford University Press, 2007, 684.

haszonhoz viszonyítva értéktelenebbé válik. Az egészség is. Amikor odavész és orvosra költjük jövedelmünk jó részét, már hiába az értékrend helyreállása, késő. A nem becsült érték megbosszulja magát. Isten értékálló arany, nem inflálódik. Egy olyan világban, amelyben nem mind arany ami fénylik, hozzá érdemes igazodni. Ő annak is szabadítást kínál, aki nem ártatlan, hanem bűnös. Segítségét nem tagadja meg. Az „aranszabály” azok életében érvényesül, akiknek a Mindenható az aranya (Mt 7,12), s ez csak ott lehetséges, ahol a szív őrzi a kincset (Mt 6,21). Elifáz ezt az utat ajánlotta Jóbnak, de maga nem ezt az utat járta. És mi?

Jób 23

Ez a fejezet a prólógus utáni második nagyobb egységben, a Jób barátaival folytatott dialógusban (3-31. fejezet), a dialógusok harmadik ciklusához (22-31. fejezet) tartozik és az előző fejezethez kapcsolódva Jób Elifáznak adott válaszát tartalmazza. Jób reagálása egy két fejezetből álló egységben hangzik el (23-24. fejezet). A szakaszban Jób mondja el panaszát Isten igazságtalansághoz való hozzáállása miatt. Először azt panasolja el, milyen nehéz Isten elé jutnia, mert Ő elvonult a világtól, s nem viheti elé személyesen mindazt, ami jogtalanul történik vele (23,1-17). Ezután Jób általánosságban érinti az igazságtalanságot és azt, hogy Isten arról nem vesz tudomást. Mindezt úgy részletezi, hogy nyíltan ugyan nem vonja kétségbe Isten igazságát, de közvetve, a sorok mögött mégis azt teszi (24,1-17). Az egység utolsó szakasza az istentelen ember büntetéséről szól.

A 23. fejezetben nyilvánvaló, hogy Jób szeretné panaszát Isten elé vinni. Panaszának közvetlen kiváltó oka az volt, hogy Elifáz utalt bűneire. Reagálásában Jób nem veszi komolyan Elifáz szavait, hiszen nem is ért vele egyet, csakúgy mint a többiekkel. Sőt Elifáz szavai haragra ingerlik és uralkodnia kell magán,⁴ nehogy túlradó haragjában valamilyen bűnt kövessen el.

Miután Jób megértette, hogy barátai valójában nem figyelnek rá, Isten felé fordul. Elifáz is ezt ajánlotta neki, de nem tudja hogy jelenjen meg Isten előtt, ugyanis meg sem találja Őt.⁵ Pedig csak azt szeretné, hogy miután megtalálta, ügyét elé tárja. Istennel való találkozását nyilván azért várja, mert azt reméli, hogy sorsát megnyugtatóan rendezi el. Jób el sem tudja képzelni, hogy Isten bírói hatalmával ellene fordul. Sőt abban bízik, hogy Bírója számára kedvező döntést hoz perében, felmentő ítélete végleges lesz. Jób a 7. versben egyáltalán nem zárja ki azt, hogy Isten addigi, vele szemben tanúsított ellenállása megváltozik. Könyve egészét tekintve látható, hogy Jób nagy utat tett meg addig, amíg erre a gondolatra megérett és nem csupán elutasítást érzett Isten részéről (9,2), hanem bizonyossággá lett számára: Isten igazsága halála ellenére is nyilvánvaló lesz (19,25.27.) és nincs egyedül perében (16,19). Jelenlegi helyzetét csag az nehezíti, hogy Istent nem találja (23,8-9).⁶ Jób tisztában van azzal, hogy Isten azért nem avatkozik perébe, mert ismeri útját, annak tisztaságát, s ha életét

⁴ A 2. versben „nehéz kéz”-ről van szó. A kifejezés máshol valamilyen elnyomóra utal. Itt Jób nyomja el panaszát, nyögését, sóhajtozását. Van olyan szöveg, amelyben a יָדָי helyett יָדָי olvasható (Nyilván a LXX olvasatának alapja is ez lehetett: ἡ χεὶρ αὐτοῦ.). Ennek értelmében Isten kezéről van szó, aki Jób elnyomója és Ő felelős nyomorúságáért.

⁵ A 3. versben az Istenhez való eljutás helyét jelöli a תַּכְּוֹנָה . A szó szilárd helyet, tartózkodási helyet jelöl. Mint a lakás berendezési tárgy, lehet szék. A LXX „vég”-nek fordítja (εἰς τέλος), nyilván a célba jutásra gondol.; zum Ziel - KRAUS, W. – KARRER, M. – BONS, E. (Hg.) *Septuaginta Deutsch : das griechische Alte Testament in deutscher Übersetzung*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2009, 1033.

⁶ Az irányok felsorolásából kiderül, hogy a keleti embert tájékozódásában a napfelkelte határozta meg. Jób is kelet felé tekintve sorolja fel az égtájakat.

megvizsgálja, aranynak, büntetlenek bizonyul (10. vers). Ezt arra alapozza, hogy Isten nyomdokában jár, mindenben engedelmeskedve neki, követve parancsolatait (11-12. vers).⁷ Következtetése egyértelmű: rajta semmi nem múlik, minden az Ő kezében van és Őt nem befolyásolhatja semmilyen külső tényező, akaratát, tervét teljes egészében véghez viszi, megvalósítja minden körülmények között. (13. vers)⁸ Tulajdonképpen ez Jób reménységének alapja, hogy Isten mindeneknek ura, egyedül Ő uralkodik mindenek felett és nem befolyásolhatják Őt Jób barátai sem, Jóbról alkotott véleményükkel. Jób szenvedésének valódi oka is ez: még ő sem befolyásolhatja a Mindenhatót semmivel és teljes egészében ki van neki szolgáltatva. Nem saját nyomorúsága és halála retenti igazán, hanem Isten megingathatatlan igazsága. Ez a tény azonban teljes egészében jelzi, hogy a megoldás Istennél és nem másnál van. Valójában Isten⁹ Jób egyetlen problémája, de éppen ezért annak egyetlen megoldása is.

„...ő ugyanaz marad.”
Jób 23,13/a

Nem egyszerű az élet és ennek sok oka van. Az egyik az, hogy nem uraljuk a sorsunkat, aminek következményei vannak. Tudnánk mi, hogy mit kell tennünk egy-egy helyzetben, de képtelenek vagyunk véghezvinni, amit akarunk. Ezért nem működik jól a politika, mert hiába tudnánk mi használna az országnak, ki figyel ránk oda. Tudnánk mi az egészségünkkel is mit kezdeni, de halál ellen nincs orvosság. Mit üzen Jób könyve ebben a tekintetben a mai embernek?

1. Először azt, hogy nem vagyunk egyedül. Jób hasonlót élt át. Magára maradt gondolataival. Voltak barátai, de nem értették őt meg. Hiába volt még a hite is, nem látszott a sorsán. Tele volt nyomorúsággal, amin nem tudott változtatni. Megpróbálta Isten elé vinni ügyét, de ez a próbálkozása is sikertelen volt, mert nem találta meg Istent. – Sorunk tehát nem egyedi, akármennyire is annak látszik. Azért ha körülnézünk láthatjuk azokat, akik hasonló keresztet hordoznak, mint mi. Az életünk a történelem része, nem szakíthatjuk abból azt ki. Vannak körülöttünk mások, akikkel a történelem összeköt.

2. Ez a történelem egy történelem, még akkor is, ha nem egynek látszik, hiszen minden embernek megvan a maga története. Néha az az érzésünk, hogy az emberek ki is használják ezt a történelemértelmezést, mert jól megvan mindenki magának, tudomást sem vesz a másiktól. Jób barátai vigasztalták Jóbot, csak nem vették észre, hogy a saját maguk történelmét élik és semmiben nem éreztek kapcsolódási pontot Jób és saját sorsuk között. Ha tudtak volna az egyetlen történelemről, akkor arról is tudtak volna, hogy annak szereplőit

⁷ A מְצַוֶּהָה egyes számban valószínű az összes parancsolatot reprezentálja a 12. versben. Van aki a מְצַוֶּהָה „rendelkezéséből” értelmet nem fogadja el és מְצַוֶּהָה –t olvasva a szövegbe hasonlításként értelmezi azt, s a fordításban „több, mint az én részem”-ről beszél. Ennek jelentése az lehet: az én napi adagomnál is, saját törvényemnél is jobban. Az értelmezés nehézségét a LXX is jelzi amikor az „és a keblemben” (ἐν δὲ κόλπῳ μου) fordítást hozza, valószínű בְּחֻשִׁי –t olvasva a מְצַוֶּהָה helyett.; und in meiner Brust - KRAUS – KARRER – BONS : *Septuaginta Deutsch* i. m., 1034.; Van aki a מְצַוֶּהָה olvasat alapján arra gondol, hogy Jób sajátjaként tartotta meg Isten szavát. as my law - GORDIS, R. : *The book of Job*, New York, Jewish Theological Seminary of America 5738 [1978], 262.

⁸ A בְּאֵהָרָה kifejezésben a אָהָרָה , a אָהָרָה –essetiae értelmű, vagyis megerősíti azt, ami utána következik: Isten bizonyosan egy, Ő az egyetlen és ez a tény megváltoztatathatlan. Ezt a bizonyosságot viszi tovább a 14. vers is a אָהָרָה - vel: Ő minden bizonnyal hiánytalanul viszi véghez valósítja meg akaratát, melyből minden beteljesedik (יִשְׁלֵם).

⁹ Ezért hangsúlyozza nevét kétszer is a 16. vers: אֱלֹהֵי יְהוָה .

összeköti a történelem. Akkor keresték volna azokat a pontokat, ahol hasonló cipőben járnak, mint Jób. A Sátán rájuk is alkut köthetett volna Istennel és akkor ők lettek volna nyomorúságban és ők szorultak volna vígasztalásra.

3. Aki jól érti a történelmet, eljut Istenhez. Ez nem egyszerű. Jób sem találta Istent. Igen, Istenről nem tudunk mindent, de amint Jób ismerete elegendő volt ahhoz, hogy biztosnak lássa sorsa végkimenetelét Isten kezében, úgy a ma embere is biztos lehet ebben, sorsa végkimenetelében. A hit soha nem jelenti azt, hogy Istenről mindent tudunk, de annak mindig lehet annyi tartalma a legnagyobb félelmek és nyomorúságok közepette is, hogy Isten nem ellensége az embernek. Sok hatalmasság érvényesíti hatalmát rajtunk és nem vagyunk urai sorsunknak. De ez nem jelenti azt, hogy Isten hatalmát bármi is korlátozza. Korlátlan hatalma néha úgy látszik, korlátok közé szorul. Ez csak látszat. Még akkor is, ha hatalmának semmi jele nincs az adott pillanatban. Aki elméletben tudja, mert hallotta, hogy Isten nem egy a sok közül, hanem az egyetlen, akinek hatalma minden értelmet felülhalad, az gyakorlatban is nyugodt lehet: Isten szándéka nem változik a dolgok végkimenetelét illetően. A halál elszakíthat tőle, de Ő hatalmából is kiváltja a halandót. Ha Jób megvallhatta a halál hatalmával szemben „megváltóm él” (19,25), mennyivel inkább tudhatjuk az Újszövetség történetének örökösöként, hogy „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz” (Zsid 13,8). Ha a gonosszal szemben vívott harcainkban alul maradunk is, tudhatjuk, hogy Isten tervének teljességéhez hozzátartozik az ember felmentő ítélete. Ezért joggal újulhat meg ajkunkon a zsoltáros hitvallása: Az ÚR javamra dönti el ügyemet. URam, örökké tart szereteted...(Zsolt 138,8). Valójában ez az az örökké tartó szeretet, melyben Ő ugyanaz marad.

Jób 24

Jób problémája a fejezet első nagy egységében (1-12. vers) tulajdonképpen korábbi panasza értelmében Isten rejtőzködésével kapcsolatos: Ő nem avatkozik az események menetébe, nincs egy olyan külön erre a célra elkülönített titkolt napja, amikor ítéletét leleplezné. Ennek az a veszélye, hogy a bűn büntetlen marad és nem éri meg jónak lenni. Még azok sem tudnak semmit arról, hogy van-e értelme Isten mellett kitartani, akik Őt ismerik, mert nem jutalmazza meg azt, aki engedelmeskedik neki és nem fizet meg a bűnösnek. Ennek következtében növekszik a bűn, az igazsággal kapcsolatban pedig marad a bizonytalanság (1. vers). Érvelése alátámasztására Jób felsorolja a büntetlenül maradt bűnöket. Voltak akik földterületet loptak,¹⁰ nyájakat raboltak, melyeket gátlástalanul maguk legeltettek (2. vers).¹¹ Ezeket a bűnöket azzal tetézték a bűnösök, hogy nem olyanokkal szemben léptek fel, akik tehetősek voltak és bíróság elé tudták volna őket állítani, hanem a férfi támasz nélkül maradt, szociálisan hátrányos helyzetű apátlan árváktól és özvegyektől vették el állataikat, jogtalanságot követve el, a jog látszatával (3. vers).¹² Elifáz vádolta hasonlóan Jóbot, aki

¹⁰ A LXX pontosítja a szöveget és beleteszi a hitetleneket (ἀσεβείς). Izraelben nagy hangsúlyt helyeztek a határok elmozdításának tilalmára (5Móz 19,14; 27,17). Az ilyen lopás nagy bűnnek számított.

¹¹ A LXX megmásítja a szöveg értelmét, amikor arra gondol, hogy a nyáját a pásztorral együtt (σὺν ποιμένι) lopták el. Valószínű a fordítók a וַיִּרְעוּ -t olvasták וַיִּרְעוּ -nak. Azt akarták kifejezni, hogy akik földet loptak ellopták azzal együtt azt a szolgát is, aki jól ismerte a nyáját, így el is tudta azt látni. Csak a fordítók ezzel a bűnt kisebbítették, mert az eredeti szöveg szerint a tolvajok legeltették nyíltan az általuk ellopott földön, immáron automatikusan sajátjukként az általuk eltulajdonított nyáját, vagyis mindezt szemérmetlenül tették, nem félve semmilyen számonkéréstől.

¹² Az ökör és szamar az ember létfenntartásának alapvető eszköze volt, ezért azt nem lehetett zálogba venni valakinek az adóssága fejében. Valószínű a bűn súlyosbítása a szerepe annak, hogy ez a tett itt említésre kerül.

tudta, hogy ilyesmi megtörténik, de nem általa. A bűnösök arra is képesek a szegénnyel szemben, hogy még gyermekeiket is elszakítják tőlük, biztosítékként használva őket arra, hogy a nekik kölcsönbe adott pénzt visszakapják.¹³ A munkás hiába dolgozik embertelen körülmények között, nem élvezi munkája gyümölcsét (10-11. vers). Szenvedés a mezőn, a városban, kizsákmányolás, éhinség mindenütt és Isten mindezt hagyja. Nem segít, pont úgy, mint Jóbnak.¹⁴ A következő szakasz témája, hogy büntetlenül járják tovább útjukat a bűnösök (13-17. vers). A magyarázók többen nem Jóbnak tulajdonítják ezeket a verseket (13-25.), hanem valamelyik barátjának. Aki a 13-17. verseket Jób szájába adja, az a büntetlenül vétkező bűnösök miatti panasznak tekinti a verseket. Jób a bűnösöket a Tízparancsolat 6. 7. és 8. parancsolatának megszegőiként mutatja be. A panasz oka természetesen az, hogy a bűnös azért követheti el tetteit, mert Isten nem akadályozza azt meg.¹⁵ A fejezet utolsó szakasza a bűnösök büntetését mutatja be (18-25. vers), s a magyarázók szerint nem jól illeszkedik azokhoz a versekhez, melyekben Jób reagál Elifáz harmadik érvelésére. Aki így vélekedik az a barátok stílusát fedezi itt fel, s helyezi a szakaszt a 25. vers kivételével a 27,17 után, Cófárnak tulajdonítva azt. Ez oldaná meg az eddig érvényesülő Elifáz-Jób-Bildád Jób-Cófár-Jób sémából hiányzó Cófár beszéd problémáját. Mások Jób szavairól beszélnek a szakaszban, amelyeket ő csak barátaitól idéz. Van aki arra gondol, hogy Jób ítéletre vonatkozó kívánsága jelenik itt meg, vagy ahhoz kapcsolódóan átkaival erősíti meg azt. Az értelmezések tárházában az a feltételezés is logikus, hogy Jób harcai ellenére sem adta fel hitét, meggyőződését, mely szerint számára egyértelmű: a bűnös biztonságérzete ellenére is (23. vers) elnyeri méltó büntetését és ennek tényét semmi nem változtathatja meg (25. vers).

„...miért nem láthatják ítéletének napjait, akik őt ismerik?”
Jób 24,1/b

Az életben vannak miértek. Ezeknek a miérteknek fontos szerepe van a kutatásban. A tudós azért kutat mindig tovább és tovább, mert miértjei vannak, melyekre választ keres. Sorsunk kérdései ezeknél a miérteknél súlyosabb kérdéseket vetnek fel. Egyetlen öngyilkos sem lenne a világon, ha a sorskérdések miértjének súlyát nem érezné az ember. Jób könyvének 24. fejezete egy nagy miért, melynek üzenete van a válaszok keresésére és megtalálására nézve.

1. Jób gyötrő kérdése a mi kérdésünk is. Miért van annyi igazságtalanság ezen a világon? Hogy élhet vissza hatalmával az ember? Miért nem tudja megváltoztatni a sorsát a szegény, aki ki van szolgáltatva a világ pénz embereinek? Miért uralkodhatnak rajtunk olyanok, akik

Hammurabi törvényei szerint büntetést kellett fizetnie annak, aki ökröt vett zálogba. - GORDIS : *The book of Job*, i. m. 264.

¹³ Bizonyos szövegek a 9. versben súlyosbítják a bűnt, amikor azzal kapcsolatban ami a nyomorult nehezedik (וְעַל-עֲנִי, וְעַל-עֲנִי) –ra javítva a szöveget azokról beszélnek, akik a szegény csecsemőjét szakítják le anyjuk emlőjéről.

¹⁴ Az eredeti szöveg tartalm: Isten nem rendezi el az erkölcstelenséget, azt ami nem helyénvaló, vagy nem tulajdonít semmit ennek a nyomorúságnak (לֹא-יִשְׁמַע הַפְּלִיאָה). Ezt a szöveget érti úgy a szír fordítás, hogy nem fogadja el, nem hallgatja meg az imádságot, imádságukat. Ennek olvasata lehet a לֹא יִשְׁמַע הַפְּלִיאָה/הַפְּלִיאָה - does not accept their prayer - *The Holy Bible from ancient Eastern manuscripts, containing the Old and New Testaments, translated from the Peshitta, the authorized Bible of the Church of the East by George M. Lamsa, Philadelphia, Holman, 1957, 575.*

¹⁵ A 14-18 versek a fordítók számra nehezen értelmezhetők, szövegromlásokat mutató szakaszt tartalmaznak. Eredetileg a LXX-ban benne sem voltak. Ennek oka lehet az is, hogy nem találták a héber eredetit, vagy ezeket a szörnyűségeket bele sem akarták tenni az anyagba. A fejezet további verseiben szereplő egyes szavak jelentése is bizonytalan és a hagyományozott szöveg minősége erősen nehezíti a megértést.

csak ígéretnek megoldásokat, de csak növelik a problémákat? Ezeket a miérteket még jobban kiélezi a kérdés: miért nem ítél az Isten? Miért tűri, hogy szaporodjon a bűn és nehezebb legyen az ember sorsa ezen a világon? Biztos izgalmas kérdései vannak a tudománynak és a hétköznapi problémák is tartogatnak kérdéseket, de a vallásos ember sorskérdéseit érintő miértjei még inkább húsbavágóak. Isten nélkül tudományos oknyomozást folytathatunk, hibákat, felelősöket találhatunk és megvan a válasz: ő a probléma oka, valaki hibát követett el, majd, ha többet tudunk, kiküszöböljük a problémát. Istennel a probléma bonyolultabb. Miért tűri a gonosz gonoszságát, ha Ő jót akar? Miért nem könnyíti azok terheit, akik Benne hisznek, akaratát kutatják, Őt keresik és ragaszkodnak Hozzá? Jób látta a világ problémáit, melyeket barátai csak súlyosbítottak. Arra hivatkoztak, hogy isten igazságos, Jób pedig csak igazságtalanságot látott maga körül, s ezzel kapcsolatban számára is égetővé vált a kérdés: ha Isten nem bünteti meg a bűnt, mi értelme annak a hitnek, amely Őt követi?

2. Izráel királysága helyreállításának kérdése Jézus tanítványai számára is kérdés maradt (ApCsel 1,6). A rómaiak uralma Isten népe számára kérdésessé tette Isten uralmát, hiszen az a nép nem volt ellensége a világosságnak, hanem tudta, hogy nekik a pogányok számára kell világossággá lenni. Isten népe nem a gonoszság sötétességét szerette, hanem Isten ismeretével foglalkozott, mert őt akarta megismerni. Nem olyan egyszerű volt számára annak megértése az első nagypéntek után, hogy még minig római igényeket kell kielégíteniük. Jób óta nagyot lépett előre a történelem, de az alapvető probléma hosszú idő távlatában is megmaradt: miért nem mutatja meg hatalmát az Isten? Meddig kell még telnie az időnek ahhoz, hogy akiknek fonos az Ő ismerete, azok biztosak lehessenek uralkodásában. Abban, hogy van értelme hinni és a gonosz biztonságérzete ingatag alapokon áll, s megcsalja önmagát, mert eljön ítélete, ha várat is magára.

3. Nagy mélységeket jár meg az, aki komolyan veszi az életet és bele mer gondolni a problémákba. Mert azok sokszor nem erősítik meg Isten hatalmának tényét. Jób is nagy mélységeket járt meg. Mert nem a felszínen tájékozódott, hanem az élet szörnyűségeit Isten hatalmával és Belé vetett hitével próbálta összeegyeztetni. Bizonyára nem véletlen, hogy pont egy olyan könyvben fordul elő legtöbbször az Ószövetség Mindenhatót jelölő szava (31-szer a 48-ból), amelyben központi helye van az igaz szenvedésének és az ezzel kapcsolatos sorskérdések sokaságának.¹⁶ Jób akármilyen bizonytalanságban volt is, számára Isten Mindenható volt, akinek van elég ereje¹⁷ ahhoz, hogy végül megfékezze a gonosz hatalmát. Az Újszövetség népének gyermekeiként mi teljes bizonyossággal tudhatjuk, hogy Istennek nem csupán ereje elegendő, hanem kegyelme is (2Kor 12,9 - „Elég neked az én kegyelmem...”). Ezt nem csak Pál tudhatta, hanem mi is, égető sorskérdéseink miértjei ellenére.

Jób 25

A fejezet Bildád harmadik érvelése. A magyarázók szerint szavainak bevezetése és valamilyen végkövetkeztése hiányzik itt és a fejezet rövidebb is az eddigieknél, ezért nem teljes. Többen megpróbálják rekonstruálni a szöveget és ehhez a szomszédos fejezetek részleteit veszik igénybe, növelve Bildád beszédének terjedelmét. Ezek a kiegészítések azonban feltételezéseken alapulnak és nem egészen meggyőzőek. Általában a következő

¹⁶ Ez a szó a אֱלֹהִים , melynek rabbinikus magyarázata: az, aki elég. Ő mondta ezt a világra. - „Almighty”, is explained as a compound of אֵל ‘who (said)’, אֵין ‘Enough’”. Hagigah, in: EPSTEIN, I. (ed.): *The Babylonian Talmud, Seder Mo'ed*, London, Soncino press, 1938, 64.

¹⁷ Nem véletlenül fordítja a LXX a Jób 5,17-ben a אֱלֹהִים -t τὸ πᾶντοκράτωρ -ral. Neki mindenre van ereje, biztosan tart kezében mindeneket.

rekonstruálások szerint alakulna Bildád szövege: 25,1-6; 26,5-14, vagy 25,1-3; 26,5-14; 25,4-6.; vagy 25,1-6; 27,13-23¹⁸

Bildád nem volt messze az Istenről szóló ismeretek forrásától és valószínű lehetősége is volt ezeknek az ismereteknek a megszerzésére. A Jób könyvével foglalkozó irodalom megpróbálja a súahi Bildád származási helyét az Eufrátesz közelében keresni, de valószínűbb, hogy Bildád Edóm közelében lakott. A LXX Bildádot τύραννος-nak fejedelemnek, vagy inkább önkényúrnak, egyeduralkodónak mondja (2,11).¹⁹ Bildád közel lakott Izráelhez és nem valószínű, hogy szegény ember volt. Isten nevének használata megfelel a könyv logikájának. Ebben az az érdekes, hogy Jóbon kívül csak az elbeszélő használja a személyesebb יהוה nevet. A barátok soha. Bildád itt nem Isten általánosabb, gyakrabban használt nevét említi, hanem a הַמֶּשֶׁל -t, ami Hif. inf.-ként, főnévi formában uralkodást jelent. Mintha a szóhasználat Jób esetében az ő személyesebb kapcsolatára utalna, a barátok távolságtartóbb kapcsolatával szemben. A LXX az említett fogalomban a הַ -t interrogativumként értelmezve kérdést csinál a mondatból, megváltoztatva még a szó értelmét is, mintha az lenne itt a kérdés, hogy milyen kezdetről, előszóról, bevezetéről van itt szó (Τί γὰρ προοίμιον).²⁰ Az irodalom a הַמֶּשֶׁל וְפָחַד kifejezéseket gyakran hendiadiszként kezeli és tiszteletet parancsoló uralomról beszél, mely a félelem uralmát gyakorolja. Bildád valójában Isten szuverén hatalmát dicséri. Valószínű a szöveg qumráni arám fordítói Isten félelmet keltő hatalmát nem tudták összeegyeztetni az Ő uralkodásával, ezért tették a szövegbe a félelme (פָּחַד) helyett az Ő nagyságát (וּרְבוּ).²¹ Ezzel az Ő, mindent átfogó hatalmával teremt Isten egyensúlyt, minden egymásnak feszülő hatalmasság és erő között. Figyelmét nem kerüli el semmi, mert világossága mindenén áthatol, beleértve a káosz mélységeit, magaslatait is. Semminek nincs önálló hatalma mellette.²² Hatalmát a LXX fenyegetővé akarta tenni, egyeztetve az előbb említett félelemmel és a katonai csapatokkal (גְּדֻדָּי) a 3. vers végét. Ezért olvas a világosság helyett lesben állást, titkos tervet, csapdát, rajtaütésszerű, lesből való támadást (ἐνεδρα, אֹרְבוּ, az אָרַב , les szóból, mint a Józ 8,2), de emellett van olyan szöveg is, amely az אָרַב szót látja az אֹרַב -ban és átkot fordít, vagy az אֹרְהוּ helyett olvassa a „szava” kifejezést (אֹמְרָהוּ az אֹמְרָה -ból).²³ Mindegyik szövegértelmezés célja, hogy fenyegetővé tegye Isten uralmát az ember fölött, akit utolér Isten szava, támadása, átka. Bildád a fejezet utolsó verseiben azt bizonygatja: az előző versekben bemutatott hatalmassággal, a mindenség urával szemben csak nem gondolja Jób, hogy a maga esendő voltában, amilyen az ember, bármilyen követelése lehet? Természetesen nem várhatja, hogy Istennel szemben pert nyerhet. Még az égitestek is messze elmaradnak fényükkel Isten dicsőségétől, hogy lehetne akkor az ember igaz Isten előtt. Különben is: Isten uralkodása mindent betölt, hogy lehetne bármi

¹⁸ GORDIS : *The book of Job*, i. m. 276; DE WILDE : *Das Buch Hiob*, i. m. 245.; HARTLEY, J. E. : *The book of Job The new international commentary on the Old Testament*, Grand Rapids, Michigan, Eerdmans, 1988, 355.

¹⁹ tyrant - PIETERSMA – WRIGHT : *A new English translation of the Septuagint*, i. m., 671; Alleinherrscher – KRAUS – KARRER – BONS : *Septuaginta Deutsch*, i. m., 1010.; sovereign - BAGSTER, S. & SONS, Ltd. (ed.) : *The Septuagint version of the Old Testament, with an English translation, and with various readings and critical notes by Brenton, L. Ch. L.*, Grand Rapids, Michigan, Zondervan Publishing House⁷ 1975, 667.

²⁰ Why, what preamble; Was für eine Vorrede; What beginning - i. m., 685.; 1035; 683.

²¹ Nyilván a רַבב alapján: and greatness – MARTÍNEZ, F. G. – TIGCHELAAR, E. J. C. – VAN DER WOUDE, A. S.: *Qumrân cave 11 ; II 11Q2-18, 11Q20-31*, (DJD XXIII), Oxford, Clarendon Press 1998, 104.105.

²² Istennek ugyancsak ezt a mindent átható jelenlétét fejezi ki a világosság képével a Zsolt 139,7-12.

²³ ambushes - PIETERSMA – WRIGHT : *A new English translation of the Septuagint*, i. m., 685; Hinterhalt - KRAUS – KARRER – BONS : *Septuaginta Deutsch*, i. m., 1035.; EHRLICH, A. B. : Psalmen, Sprüche und Hiob, in: *Randglossen zur hebräischen Bibel : Textkritisches, Sprachliches und Sachliches*, Sechster Band, Leipzig, J. C. Hinrichs, 1918, 284.

igazságtalanság a földön ott, ahol Isten tart a kezében mindent. Tehát Jóbnak nincs igaza abban, amit ezzel a kérdéssel kapcsolatban az előző fejezetben mondott.

„...ez a féreg, és az ember fia...”
Jób 25,66/b

Néha belegondolok, hogy a foglalkozások között hova sorolják az emberek azt, amit teológusnak nevezünk. Ebben a mai világban mit lehet kezdeni a teológiával, amikor az embereknek problémáik vannak és azok megoldásához eszközöket keresnek. Értsük meg azt ma, aki azt értékeli nagyra, ami valódi segítséget jelent ebben a tekintetben.

1. Jóbnak voltak problémái. Bildádot tekinthetjük úgy mint teológust. Mire tudta használni Jób Bildád teológiáját? Milyen teológiája volt egyáltalán Bildádnak? Látszólag szuper teológus volt. Mindent tudott Isten nagyságáról. Arról, hogy rettegést kelt. Erre nyilván nagy szükség volt ott, ahol az ember gátlástalanul játszott a maga kiseded játékait és ebben eszköznek használta fel a másikat. Bildád teológiája hirdette, hogy van félnivalója annak, aki önmaga mellett nem ismer el mást. A bizonytalanok is profitálhattak ebből a teológiából, hiszen Isten megbékélést munkáló hatalmát hirdette. Nagy dolog lehetett ez annak, aki a láthatatlan világot betöltő elemektől félt és kiszolgáltatva érezte magát. Bildád teológiája olyan erőt hirdetett, mely egyensúlyban tartja az életellenes erőket.

2. Bildád teológiája relativizált. Kicsinek állította be az embert és nagynak az Istent. Nem volt ez baj. Főleg azoknak, akik nem látták elég nagynak Isten hatalmát. Akik magukhoz mérték Őt és nem tudtak többet elképzelni róla, mint magukról. Ez a felfogás alapja lehetett a félelemnek. Hiszen az az Isten, akinek nincs elegendő hatalma, az nem sok mindenre használható, mert az élet alapvető problémáival szemben tehetetlen. Pont úgy, mint az ember. Akinek van ereje, de kevés. Egy ilyen Istennel nem sok mindent lehet kezdeni. Bildád teológiája féregnek láttatta az embert. Ebben az összefüggésben ez hasznos volt, mert minél kisebb volt az ember, annál nagyobb volt az Isten. Egyáltalán ott kezdődött ez a teológia, hogy kapcsolatot érzékeltetett az ember kicsinysége és Isten nagysága között. Nem önmagában beszélt a nagyságról és kicsinységről, hanem Istenhez mérten tájékozódott.

3. Ennek a teológiának azonban volt egy gyengéje. Hogy ott végződött, ahol elkezdődött és nem vitte tovább a gondolkodást a valódi megoldás felé. Igen, van ilyen teológia is, amely sokat tud, csak semmire nem való. Túl azon, hogy megéljen belőle az, aki műveli. Bildád látta Jób szenvedését, de nem kínált megoldást, sőt még nagyobb szakadékba taszította Jóbot azzal, hogy Isten nagyságával szemben, a maga emberi jelentéktelenségében rejlő esélytelenségének hangsúlyozásával, teljesen reménytelenné tette helyzetét Isten előtt. Ha azt akarjuk, hogy teológiánkra felfigyeljenek az emberek, akkor valódi létkérdéseket kell megoldanunk. Fontos, hogy ebben a mindent relativizáló világban hangsúlyozzuk Isten tekintélyét, de azt is, hogy hatalmánál fogva olyan békességet ad, mely minden értelmet felülhaladó módon őriz, a Jézusban nyíló távlatok összefüggésében (Fil 4,7). Ezek a távlatok már az Ószövetség népe előtt megnyíltak. Isten nem önmagában tekinti féregnek²⁴ az embert, hanem kicsinységében

²⁴ A féreg szó több formája is előfordul az Ószövetségben, s ezt a fordítások is érzékeltetik: Jób 25,6 - תולעת - σκώληξ ; Ézs 41,14 תולעת - ὀλιγοστος - nagyon kicsi - MURAOKA, T. : *A Greek-English lexicon of the Septuagint : chiefly of the Pentateuch and the Twelve Prophets*, Louvain [etc.], Peeters, 2002, 402.; uo. 323. 516.; Legérdekesebb a תולעת - κόκκυρος - karmazsin. Egy olyan féregről lehet szó, melyből a vörös színt nyerték. Nem véletlen beszél Ézsaiás a bűnök bocsánatáról, ezt a kifejezést használva: Jöjjetek, szálljunk vitába! - mondja az ÚR. Ha vétkeitek skarlátpirosak is, hófehéreké válhattok, ha vörösek is, mint a bíbor, fehérkévé lehettek, mint a gyapjú (Ézs 1,18). Mt 27,28 Jézus bíbor palástját is ezzel a szóval fordítja, de ezeket a szavakat használja az Ószövetség a szent sátor, kárpit, papi ruhák, éfód, hosen, palást készítéséhez szükséges karmazsin

lehajol hozzá és szabadítást kínál számára: Ne félj, férgeske Jákób, maroknyi Izráel! Én megsegítek - így szól az ÚR, a te megváltód, Izráel Szentje (Ézs 41,14). Istennek arra is van hatalma, hogy a bűnöket megbocsássa és így teremtsen új életet. Ha az ember fia féreg, nem az az egyetlen lehetősége, hogy féreg maradjon, de nem is a halál fiai, hiszen akik békét teremtenek, azok Isten fiainak nevezetnek (Mt 5,7).

Jób 26

A fejezet Jób Bildádnak adott válasza és egy nagyobb egység része (26,1-27,23), noha ezek az állítások problémákat vetnek fel. A magyarázók szerint a fejezet versei jobban illenek Bildád és Cófár szájába. Ennek indokai között szerepel, hogy Jób egyes számban szólítja meg Bildádot, az 5-14. versek pedig tartalmilag egyeznek a 25,2-6. szövegével. Nem mindenki a 27,23-at tekinti Jób válasza végének sem, van aki a 27,12-vel zárja ezt a szakaszt. Cófárnak szokták tulajdonítani a fejezetből a 26,2-14-et, vagy esetleg 2-4 és 5-14 megosztásban Bildádnak, de találkozunk olyan megoldással is, hogy csak a 26,1-4 Jóbé, az 5-14 már Bildádé. Mindenesetre Jób már harmadszor válaszol itt Bildádnak és az első egységben (26,1-4) maró gúnnyal reagál szavaira, visszautasítva érvelését. Jób többnyire egyes számban szólította meg barátait eddig (12,2-3; 19,2-5). Az egyes szám a könyvben máshol is kifejezésre jut (16,3; 21,3), de Jób egyik barátjának utoljára válaszolva az egyes számmal beszédének most minden bizonnyal nyomatékot akar adni. Bildád érvelésének teljes lehengetése van itt folyamatban. Bildád Isten nagyságára hivatkozott, de szavainak Jób szerint semmi köze nincs Istenhez, mert hatástalanok. Maga Jób az, aki erőtelen, akin Bildád nem segít. A 2. versben a זָרוּעַ a kar. Szépen kifejezi a szó, hogy segíteni csak az tud, akinek hatalma van. Ezért is használatos a szó Isten cselekedeteinek, beavatkozásának jelölésére, az erő kifejezésére (2Móz 6,6; 5Móz 4,34). Jób lehet, hogy gyenge, de Bildád sem erősebb, hiába állítja azt. Az ismerettel is ugyanaz a helyzet: nem tudta kiteljesíteni, gyarapítani Jób számára Bildád. Ezt a fajta hiányosságot próbálják a különböző szövegek megerősíteni azzal, hogy a 3. versben a gyarapodás (רָב) fogalma helyett (לָרַב) az 1Móz 21,20-ban is előforduló még pajkos, tapasztalatlan gyerek szót (לָרַבָּה - benne a רַבָּה) teszik a szövegbe. Ennél is erősebb a לְבַעַר (בַּעַר - ostoba) használata, mely a Péld 12,1-ből ismert. A magyarázók szándéka nyilván az volt, hogy kisebbítsék Bildád szavainak hatását, s visszaadják azt a tudatlanságot, amelyben Jóbna segítségre lett volna szüksége, de nem kapott. A 4. versben a נִשְׁמָה kapcsolatot teremt az 1Móz 2,7-tel, ahol Isten adja az embernek a lehetetet, amikor életet ad számára: ha Bildádnak köze lenne Istenhez, Ő ihlette volna szavait, akkor lett volna azokban erő és vigasztalás. A fejezet következő egysége Isten lenyűgöző hatalmát ecseteli (5-14). Mivel a versek tartalmilag megegyeznek Bildád korábbi beszédével, az itt következők pedig eltérnek Isten nagyságának ábrázolása miatt az előbb tárgyalt versektől, a magyarázók ezt a szakaszt teszik Bildád szavai után. Az 5-11. és a 14/a versek a LXX legrégebbi szövegéből hiányzanak. A szöveggel kapcsolatos bizonytalanságot ez a tény is jelzi. Isten

jelölésére is. (2Móz 25,4; 26,31; 28,5. 6. 15. 33.). Ha a féreg valamilyen lepkefélének a lárvája, mely kifejlődésének csak átmeneti állomása, akkor a szóban benne van az ember számára készített jövő is. A kutyát, mely a korabeli irodalomban használatos volt az alázat jeleként, nyilván ezért nem használta a szöveg, mert nincs ez a jövőre irányuló karaktere a szónak.; מִי עַבְדֵךָ כֶּלֶב - Who is thy slave a dog...- kicsoda a te szolgád, egy kutya - TORCZYNER, H. [et al.] : Lachish (Tell ed Duweir) ; I: The Lachish letters, *The Wellcome archaeological research expedition to the Near East publications* ; vol. 1, Oxford, Oxford University Press 1938, 37.

hatalmát az mutatja, hogy előtte semmi nincs rejtve. Még a holtak birodalma sem. Erre utal a **רפאים** kifejezés (5. vers). A szó hangzása miatt a refáiakra gondolhatnánk (5Móz 2,11), akik azok között a kánaáni népek között voltak, akikkel Izráel letelepedés előtt találkozott. Közéjük tartozott Óg (5Móz 3,11). Termetükről voltak híresek (1Krn 20,6). A **רפאים** lényekkel a vallások történetében is találkozunk: Baál nem csak a vihar istene volt, hanem az alvilág hőse is, a legfőbb refaim. Amikor Baál az újév ünnepén, az esős időszak kezdetén feljött az alvilágból, mindez a refaim lények kíséretében történt. Izráel Istene azonban már megmutatta hatalmát a történelem folyamán az idegenek és az idegen istenek fölött népe számára, megpecsételve hatalmát. Ebbe az irányba mutathat a 7. versben a **צפון**. Észak hegyét - melyet egy szíriai hellyel azonosítanak - az ugariti szövegek Baál lakóhelyeként említik. Izrael Istene felette is úr. Ez a hatalma lett nyilvánvalóvá a teremtésben és látható a természetben is. Ennek jeleit mutatták a teofániák (2Móz, 19,18), ezzel a hatalmával jelenik meg az idők végezetén. Isten értelme, intelligenciája (**תבונה** - 12. vers) nem vitatható. A kánaáni mitológia ezt a tulajdonságot különböző isteneknek tulajdonítja. Jób tudatosan Izráel Istenének. Ő diadalmaskodik a káosz hatalmasságai felett. A kánaáni mitológia alakjainak Isten hatalmával szemben semmi esélyük nincs. Ő győzedelmeskedik **רהב** (12. vers) felett (Zsolt 89,11), Ő (**ברוהו**) oldja meg a kígyó teremtéssel felmerülő problémáját (**נחש** - 13. vers; 1Móz 3,1). Így reagál Jób Bildád szavaira, aki nem is sejti mennyivel hatalmasabb Isten ahhoz képest, ahogy ő beszélt róla.

„...kezével átdöfte a menekülő kígyót.”
Jób 26,13/b

A gonosz eredetével nem csak a nagy lélekzetvételű tanulmányok, filozófiai rendszerek, különböző irodalmi alkotások foglalkoznak, hanem a hétköznapi ember is. Néha keserű kiáltásban törünk ki az értetlenségben: hol van az Isten hatalma? Miért engedi a gonosz munkáját? Máskor csak az agyunkat tornáztatjuk és próbáljuk kutatni a gonosz létének okát. Sokszor racionális magyarázatot is találunk, máskor megválaszolatlanul maradnak kérdések, a szörnyűségek okit kutatva.

1. Érdekes, hogy Jób hogy reagál Bildád szavaira, aki tisztában volt Isten hatalmával, hiszen azt ecsetelte az előzőekben. Bildád szavaiban volt értelme elméletet keresni a gonosz eredetére, de ennél sokkal fontosabb volt az, ami történt. Az, hogy Bildád nem segített az erőtlennek, Jóbnak (1. vers). Szavai hiába mutatták Isten hatalmát, a gonosz eredetét kereső ember pedig gyárthatott elméletet, akár keserűen, akár csak agytorna szinten, de a lényeg kézzelfogható volt a karban, melynek nem lett több ereje Bildádon keresztül. Mai aktuális üzenete hihetetlenül fontos a jelenségnek: bizonygatjuk tudásunkat, hogy milyen sokat tudunk Isten hatalmáról, de mire megy ezzel az erőtlenség? Van-e tapasztalata arra nézve szavaink nyomán, hogy Isten nem elméletben nagy, hanem gyakorlatban. Sokszor azt sem hisszük el, hogy még önérdékből is lenne értelme segíteni, enni adni az éhezőknek, felruházni a ruhátlant, mert ahol ezt megtesszük, vele tesszük meg és a számunkra elkészített ország öröklése a tét. Nem más mondja ezt, hanem Jézus (Mt 25,31kk).

2. Bildád beszéde Jób szerint nyilvánvalóvá tette, hogy milyen lélek beszél belőle (4. vers). Persze szavainak minősége látszólag megvolt, csak azokat nem Isten ihlette, ami csak abból derült ki, hogy Jób nem volt haszna Jób problémája megoldására nézve (3. vers). Ma is probléma ebben a tekintetben a hamis krisztusok és próféták (Mk 13,22) jelenléte a világban. Akik azért hamisak, mert csak mondják a magukét, de nem az Istenét. Okosak ők, mert nem csak azt mondják, amit tudnak, hanem amit akarnak. De ennek problémája pont az, hogy nem

azt mondják, amit az Úr akar. Ami nem lenne probléma, ha a másik ember profitálna belőle valamit. De az igazi problémája a belőlünk szóló léleknek mindig az, hogy a másik hoppon marad. Nem kap segítséget és így Isten is rossz színben tűnik csak fel, mert az Ő hatalma, vagy szeretet nem lesz nyilvánvaló, s úgy látszik, mintha Ő nem lenne képes segítségre, problémák valódi megoldására. Pedig csak mi keltettük azt a látszatot, hogy mi belőle merítünk tudományt, Ő szól általunk, vele vagyunk összhangban, de a megoldatlan probléma, a segítség nélkül maradt felebarát jelzi, hogy nem a mi Atyánk lelke szól általunk, bármilyen okosak is a szavak.

3. Mi ennek az állapotnak az oka? Keressük a gonosz eredetét? Sokra megyünk vele, ha ezen fantáziálunk. Jób sem tudott erről a kérdésről mindent, beleértve a teremtés „melléktermékét” a kígyót. Az azonban világos volt számára, hogy Istennél van a gonosz problémájának megoldása. Izrael népének trótenelme is erről tanúskodott. Aki későinek tekinti a könyvet, az már nagy történelmi távlatokban is értelmezhetette Jób szavait: Isten valóban legyőzte a népre leselkedő ellenséges hatalmakat, Egyiptomot, Asszíriát, Babilont. A kígyókat, amelyekkel ezeket a hatalmakat szokták azonosítani a magyarázók (Ézs 27,1). A Biblia összefüggésében nem kérdés, hogy ama napon is Isten győzedelmeskedik minden sátáni hatalom felett (Jel 12,7kk). Hogy ennek az útnak milyen állomásán van a világ, sajnos néha nem kérdés. Mert erőtlenség az igehirdetés, nagy a gonosz hatalma. Isten ma bennünket használ arra, hogy megmutassa: mire képes az Ő hatalma, milyen körülmények között képes győzni az emberre leselkedő hatalmak és erők fölött, hogy a világ a mi életünkön tájékozódjon arról az útról, mely mégis Isten gonosz feletti teljes győzelméhez vezet.

Jób 27

A fejezet első verse szerint Jób Bildádnak adott válaszárol van itt szó, mely az előző fejezet folytatása. Az új kezdetben különösnek tartják a magyarázók Jób nevét, hiszen már az előző fejezetben is nála volt a szó. Ezt arra nézve tekintik bizonyítéknak, hogy a 26. fejezet nem Jóbé. Logikus azonban, hogy ez a fejezet az előző folytatása (יְהוֹבָב). Kezdeteket másképp szokott megfogalmazni a szerző. Ott ahol egyéb helyen találunk ilyen szó szerint egyező megfogalmazást (29,1), a magyarázók nem beszélnek más szerzőről, tehát itt sincs erre szükség. Aki ezt nem fogadja el, az a 27,13-23-et Jób egyik barát szájába adja és akkor ez a szakasz más helyre kerül. Például Bildád beszédeként a 24,13-24, vagy a 25,1-6 után. Van aki csak a 27,1-12-t fogadja el Jób beszédeként, más pedig a 27,1-6. és a 11-12. verseket, de találunk olyan magyarázatot is, mely szerint a 11. 12. versek kivételével a 27,7-23 Cófáré. Akik a 27,13-23-at tartják Cófár beszédének, azok azt állítják, hogy a 13. versben valaha Cófár nevének kellett állnia. A szöveg felosztását tekintve, ezeknek a megoldásoknak egyéb variációi is léteznek az irodalomban.²⁵ Jób az első nagyobb egységben (27,1-12) kitart ártatlansága mellett. Miután az előző fejezetben elmondta, hogy milyen hatástalanok voltak Bildád szavai, aki ennyi erővel akár hallgatható is volna (26,1-4) és lefestette neki Isten nagyságát (26,5-14), számára Bildád szavainak ez az egyetlen következtetése marad, hogy ő maga ártatlan. Jób ártatlanságának bizonyítását egy ünnepélyes esküvel kezdi (2. vers), melyben Istent is vádolja, hogy megkeserítette életét. Isten mindenhatósága (שֵׁשׁ־יָדָי) ebben az összefüggésben nem tűnik egészen pozitívnak, hiszen hatalmát Jób életében semmi nem korlátozza, sőt az igazsággal szemben is gátlástalan: Jóbot igazától fosztotta meg. Jóbnak ebben a tekintetben azonban nem ez az utolsó szava. A 42,2-6-ban már csodálattal tekint az

²⁵ PAUL – BRINK – BETTE: *Bijbelcommentaar Ezra, Nehemia, Ester, Job*, i. m., 389. 619.; DE WILDE : *Das Buch Hiob*, i. m. 253. 260-261. 265.; GORDIS : *The book of Job*, i. m. 535.; HARTLEY : *The book of Job*, i. m. 355-372.

örök rendre. Nyilvánvalóan ez is hozzátartozik gondolatai teljességhez és ez abból is kiderül, hogy Isten nem ítéli őt el (42,7-10). A következő egység (27,13-23) a gonoszok sorsáról szól. Arról, hogy mit várhatnak Istentől. A 13. vers eleje, mely Cófár beszédéből való, tökéletesen megegyezik a 20,29-cel (וְהָאֵלֹהִים אֲדָרְשׁוּ מִלְבוּשׁ:). Ha a 27. fejezetben is Cófár beszél, akkor itt a 20. fejezet gondolatait folytatja, melyekhez képest semmit nem akar változtatni, hanem azokat folytatja. Ha viszont a 27. fejezetben Jóbnak tulajdonítjuk ezeket a szavakat, akkor Jób azért idézi Cófárt, hogy őt magát szembesítse itt saját beszédével. Lényeg, hogy a gonosz mindenestől pusztulásra jut, gyermekeivel, vagyonával együtt, az igaz pedig diadalmaskodik. Ezt a gondolatot ábrázolja a szöveg egy költői khiasztikus szerkezetben (16-17. vers), kiemelve a gazdagnak politikai, gazdasági hatalmat jelentő pénz mindent befolyásoló szerepével szemben az igazat és az ártatlant:

וְצַדִּיק - יָקוּ
אִם-יִצְבֹּר כְּעֶפְרַיִם כְּסָף וְכַחמֶר יָכִין מִלְבוּשׁ:
יָכִין וְצַדִּיק יִלְבֹּשׁ וְכֶסֶף יָקוּ יַחְלֹק:

Ezt a központi üzenetet - hogy az igaz élvezi, amit a bűnös összegyűjt - máshol is megerősíti a bölcsességirodalom: Péld 13,22; 28,8; Préd 2,26. A khiasztikus szerkesztés hangsúlyt kifejező szerepét a qumráni Jób targum²⁶ valószínű nem ismerte fel, ezért fordítja a כְּסָף-et egyszer זָוָה -zal, mely pénzérme, azután meg a מוֹנוֹן (Mammon - érték, pénz, gazdagság) -nal. Ugyanez a szöveg a יָכִין sorokat összekötő szerepét is megszünteti, amikor a szót בָּלַג -gal, az alamizsna osztogatás kifejezésével adja vissza. Ezek a fordítások gyengítik a szerkezet kifejező erejét. A gonosz pusztulása környezetében kárörömöt és gúnyt vált ki, mely a kudarc, és nyomorúság automatikus következménye az emberek között. Ennek megfogalmazása más helyekhez hasonlóan a 23. vers: a gonosz után semmi nem marad, csak káröröm és gúny. Halála borzalmát még tragikusabbá, kegyetlenebbé teszi, hogy sírás sem marad utána (15. vers), csak ez.

„Összecsapják tenyerüket miatta, és fölszisszennek lakóhelyén.”
Jób 27,23

Amikor egymással beszélgetünk, nem tudunk mindent elmondani. Nem csupán azért, mert sietünk, hanem azért, mert nem lehet. Mert olyan valakivel beszélünk, akitől esetleg kenyerünk függ és ki vagyunk neki szolgáltatva. Máskor sokkal direktebb módon beszélünk és tanítgatjuk a másikat, mert hatalmunkat éreztetjük vele, vagy jóindulattal akarjuk őt felvilágosítani rossz tulajdonságaival kapcsolatban, hogy azoknak ne legyen súlyos következménye. Vagy így, vagy úgy, szavainkkal tükröt tartunk mások elé, elvárva, hogy abba valaki beletekintve megigazítsa magát.

1. Jób barátai is tükröt tartottak Jób elé, de maguk elfelejtettek abba a tükörbe beletekinteni. Ők nem függték Jóbtól, mertek vele nyíltan beszélni. Talán még jóindulat is volt bennük, amikor Jóbot a bűn-büntetés összefüggéseiről tanítgatták. Csak azt nem hitték el, hogy nekik is van magukon igazítanivalójuk. Jób szavaiban megfordította a neki tartott tükröt, hogy most ők tekintsenek bele és gondolkodjanak azon: mi jár a bűnös embernek (13. vers.). Jób kérdéssé teszi számukra az állítást: amikor tisztában vagytok a bűn büntetésével, ti magatok

²⁶²⁶ money/coins...money...divide/share out - *Qumrân cave 11 ; II 11Q2-18, 11Q20-31* - i. m. 108. 109; MARTINEZ, F. G. – TIGCHELAAR, E. J. C. : *The Dead Sea scrolls, study edition*, Leiden [etc.], Brill, 2000, 1188. 1189.

elhiszitek-e hogy ti sem vagytok biztonságban? Ma is aktuális a kérdés a tanítóknak. Mindenkinek, aki tükröt tart más elé: mást tanítasz, magadat nem tanítod? (Róm, 2,21)

2. Népünk nehéz napokat élt át a közelmúltban. Árvíz tört a településekre. A történelem az élet tanítómestere. Ki hitte volna, hogy bekövetkezik, még vele is megtörténik. Magam is megdöbbszemtem településünkön, amikor láttam. Ha valaki csak elmesélte volna, el sem hittem volna, de saját szememmel láttam, milyen hirtelen jön a veszedelem és hogy semmivé teszi mindazt, amiért az ember fáradozik. Igen, néha Isten is tükröt tart, hogy tekintsünk abba bele. Nem a bűn büntetéséről beszél, hanem arról, hogy aki áll, el ne essék (1Kor 10,12). Vigyázzunk, mert néha példaképpen történnek a dolgok. Jób nemzedékét Jóbön át tanította az Isten az árvíz emlegetésével (27,20). Arról, hogy nincs reménysége az elvetemültnek, a posztmodern, profán világnak (8. vers), amely lerázza magáról Istent. Nem feltétlenül kell a rosszban büntetést látni. De a hamis reménység is veszélyes. Amikor semmiből nem akar tanulni az ember. Semmiből, ami mással történik és mindent el tud képzelni, csak azt nem, hogy vele is is megeshet, ami mással. Vagy túl hamar vonjuk le a tanulságot más életéből - mint a barátok Jób esetében - anélkül, hogy úgy igazán hálát adnánk Istennek azért, ami nem velünk történik. Túl könnyen alakul ki bennünk az érzés, hogy bűnösebb a másik és túl nehezen vonjuk le a tanulságot a magunk megtérésére nézve, megfeledezve Jézus szavainak mélységéről: „Azt gondoljátok, hogy ezek a galileai emberek bűnösebbek voltak a többi galileainál, mivel ezeket kellett elszenvedniük? Nem! Sőt - mondom nektek -: ha meg nem tértek, mindnyájan hasonlóképpen vesztek el (Lk 13,2-3).

3. Nem tilos reagálni arra, ami másokkal történik a nyorúságban. Jób korában sem volt tilos és ismert is volt az (23. vers).²⁷ Az idegen szokások, szellemeket elűző, velük szemben védelmet nyújtó apotropaikus (bajelhárító) cselekedetek ironikus formában rögzítik a tény: ennyit ér minden védelem Isten hatalmával szemben. Nyilván az emberek tudták, hogy szörnyű hatalmak okozhatnak pusztulást és joggal akarták elzavarni ezeket a hatalmakat, olykor gúnyval, kárörömmel együtt.²⁸ Ninive, Babel, Jeruzsálem virágzása sem volt fenntartható Isten nélkül. Minden pusztulás csak az Ő védelmében kerülhető el. Egyetlen helyes reakció az eseményekre: Istennél keresni menedéket, hozzá térni. Jézus megmutatta, hogy Ő valóban szabadító és Vele a pusztulás is más, mert Ő kihoz a halálból is (Zsolt 68,21).

Jób 28

Az előző fejezetben Jób befejezte barátainak adott válaszát. Ami itt következik, az egy olyan utolsó beszéd, mely a barátaival folytatott dialógus egész ciklusát (3-31. fejezet) zárja le. Ezen belül a 28-31. fejezet alkotja Jób utolsó beszédét. Van olyan magyarázó, aki ezeket a fejezeteket Jób előző szakaszban (26-27. fejezet) elhangzó érvelése közvetlen folytatásának tekinti. Aki a 27,13-23-ban Cófár harmadik beszédét látja, az a 28-31. fejezetekben is Jób Cófárnak adott harmadik válaszát fedezi fel. Amint a szövegből kitűnik, Jób korábbi

²⁷ A שָׂרָק egy sziszegő, sípoló, füttyölő hangadás a versben. A legtöbb helyen olyan hangadásra utal, amely rémületből, megdöbbenésből fakad. Különösen a pusztulás fogalmával együtt, de a שָׂרָק lehet a pásztor jeladása is (Bír 5,16), vagy azt fejezi ki, hogy isten összegyűjti a népeket Izráel ellen (Ézs 5,26; 7,18), Zak 10,8 -ban pedig Isten Izráelt szólítja, hogy élvezze áldásait az ígért földjén. A fogalmat máshol a kéz ide-oda mozgatásával, rázásával említi a Biblia. Másféle kézmozdulatokat hasonló összefüggésekben, más igék írnak le. Ezek utalhatnak a kéz összeütésére, akár rémületből, akár örvendezéssel (4Móz 24,10; 2Kir 11,12; Zsolt 47,2; 98,8). JerSir 2,15 -ben Jeruzsálem felett ütök össze kezüket az arra járók, füttyüléssel, fejüket rázva. Zof 2,15 -ben Jeruzsálem sorsát különbözteti meg Zofóniás nyelvhasználatát Ninive sorsától.

²⁸ Esetleg lehet különbség is a két magatartás között, mely szerint a fej rázása utalt gúnyra, a kéz pedig fenyegetés volt fizikai károkozást jelezve. A rabbinikus magyarázat a becses érték pusztulását bizonygató magatartást lát ezekben a cselekedetekben.

szokásától eltérően a 28-31. fejezetekben sehol nem szólítja meg közvetlenül barátait, továbbá túlságosan áltolánosságban fogalmaz és nem is reagál olyan közvetlenül barátai érveire, mint eddig. Ebből következik, hogy Jób már a 26-27. fejezetben befejezte barátainak adott közvetlen válaszait és a 28. fejezet már újabb egységet kezd, melyben a 29. is egy újabb szakasz. A 28. fejezet tehát így külön részletként foglalkozik azzal az egyetlen témával, hogy hol van a bölcsesség. Erre a kérdésre majd a bölcsességirodalom költői stílusára jellemző módon, a fejezet utolsó verse adja meg a választ. A fejezettel kapcsolatban a magyarázók abban sem biztosak, hogy egyáltalán Jób, vagy az elbeszélő munkáját keressük a szövegben, mert az sok különlegességet tartalmaz az egész könyvhöz képest, ahol a fejezet önálló lírai költeménynek, meditációnak látszik anélkül, hogy az eddig elhangzottakra reagálna. A LXX sem tekinti a 28. fejezetet eredetinek, hiszen utólagos kiegészítésként kezeli a szöveg nagy részét: 3/b-9/a; 14-19; 21/b; 22/a; 26/b; 27/a. Külön kérdés a 28. vers, mely prózai stílusával elüt a fejezet költői megfogalmazásától. Rendkívüli a versben az אֲרֶנִי használata, mely így az egész könyvben sehol nem fordul elő csak itt, ezzel szemben Isten egyéb, az egész könyvben használatos nevei közül (יְהוָה, אֱלֹהִים, שְׁרָיִי, אֵל) egyet sem találunk meg itt. Egységessé teszi viszont a fejezetet a חֲכָמָה, mely végig jelzi, a központi témát: 12. 18. 20. 28. vers. A fejezet struktúrája világos, mert azt visszatérő, refrénszerű versei határozzák meg:

12. vers - וְהַחֲכָמָה מֵאִין תִּמְצֵא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה:

20. vers - וְהַחֲכָמָה מֵאִין תִּבּוֹא וְאֵי זֶה מְקוֹם בִּינָה:

Kisebb egységek még az 1-6, melyet két מְקוֹם foglal keretbe (1. 6. vers). Új szakasz a 7-11, melyet négy לֵאָז vezet be (7. 8. vers). A refrén 12. és 20. versét szokták külön is kezelni, csakúgy mint a fejezet utolsó versét, a válasszal. Tartalma miatt külön egységnek tekinthető a 13-19 és a 21-27. Mi tartalmi, logikai és nyelvtani szempontok alapján három szakaszt tartunk fontosnak. Az elsőben (1-11) Jób arról beszél, hogy az ember a föld mélyéből, rejtett zugaiból hoz elő rejtett kincseket. A második szerint (12-19) a bölcsesség az emberen kívül keresendő. A harmadik (20-28) témája: egyedül Isten ismeri a bölcsességet. Nem mellékes a fejezet nagy témája szempontjából, hogy a מְקוֹם, mely a szövegben többször is előfordul (1. 6. 12. 20. 23. vers), a későbbi zsidóságban Isten neve.²⁹ Ha a könyv keletkezését a korábbi időpontra akarjuk helyezni, akkor a 2. versben a vas kiindulási pontul szolgálhat. A szakirodalom a hettitákat említi elsőként úgy, mint akik a Kr. előtti 16. századtól nagyobb mennyiségben használtak vasat, mely Egyiptomban és Anatóliában már a 3. évezredben is ismert volt. A 4. versben a köteleken lógó emberek a bányászat képéhez tartoznak. A szolgák végezték így a munkát kötélben lógva olyan helyeken, ahova másképp nem lehetett eljutni, míg a szociálisan magasabb osztályhoz tartozók a felszínen dolgozhattak.³⁰ A föld kincseinek a mélyben, fáklyákkal, olajlámpával való keresése magába foglalja azt az emberfeletti erőlködést, mellyel az ember a bölcsességet kutatja. Bizonyára ezért fodítja a LXX a צִלְמוֹת - et nem egyszerűen sötétségnek, összefüggésbe hozva a szót a halál birodalmával.³¹ Mindent bejár az ember, hogy kincset leljen, a legelképzelhetlenebb helyeket is felkutatja, de sehol nem találja meg a bölcsességet, csak Istennél. Ő ismeri az odavezető utat. A fejezet utolsó versének bevezetése megtöri a költemény metrumát (וְיִאמְרוּ | לְאָרְזִים), ezzel is megerősítve a ténnyt: Ő dönti el mit

²⁹ Why do we give a changed name to the Holy One, blessed be He, and call him „the Place”? Because he is the Place of the world. - FREEDMAN, H. – SIMON, M. (ed.) : Genesis in: *Midrash Rabbah II.*, London, Soncino Press, 1951, 620-621.

³⁰ Timnában 30 m mély aknákat is találtak. Valószínű ezekből a vertikális járatokból indult el horizontálisan a fejtés. Timnában már a neolitikus kor későbbi szakaszában (Kr. e. 3500) elkezdődött a bányászat. Úc, Edóm földjén közel lehetett Timnához, ezért Jób ismerhette a bányászat történetét.

³¹ Kétfelé választva a fogalmat: σκιά θανάτου - death's shadow – a halál árnyéka - PIETERSMA – WRIGHT : *A new English translation of the Septuagint*, i. m., 686. Ezt a fogalmat LXX nem automatikusan így fordítja. Jer 2,6-ban pl. a holtak birodalma helyett „terméketlen” -t (ἀκαρπός) fordít. - uo. 882.

kell megértenie az embernek és milyen szituációban találja meg a bölcsességet. Itt derül ki, hogy tulajdonképpen Jób az az ember, aki ezt érti.³²

„...a rossz kerülése az értelem.”
Jób 28,28/c

Értelmes világban élünk, ezt senki nem vitatja. Hihetetlen dolgokra képes az ember. Ha megcsodálunk egy-két technikai létesítményt olykor tátva marad a szánk. Milyen gigantikus, mire képes az ember, micsoda áldozat – kiáltunk a meglepetés hangulatában. Képességeinket használva, erőinket öszpontosítva tudunk mi sok mindent elérni az építészetben, a művészetekben és az élet sok-sok területén. Olykor a tapasztalatra is nagy szükség van. Arra, amit mások szereztek és azt mi építjük be ismereteink rendszerébe és visszük tovább. Nem kell nekünk felfedezni a spanyolviaszt, mi használhatjuk és fejleszthetjük azt, amire már mások rájöttek.

1. Jób korának is voltak fizikai teljesítményei. Tudtak különséget tenni értékes és értéktelen között. Fel tudták használni a föld kincseit és keresték az ismeretlent. Nagy energiákat fektettek sokszor abba, hogy ötről a hatra jussanak. Mindezt kezdetleges eszközökkel, hihetetlen találékonysággal. Csak egy kicsit az életbölcsességgel volt gondjuk. Azzal, ami túl a technikai ismereteken, a földben rejlő értékeken az életet teszi igazán értékesé. Mert hát lehetett különbséget tenni értékek között és az értékéből meg is lehetett szerezni egyet kettőt, de nehéz volt eldönteni mi a jó és mi a rossz. Ma is ez a probléma. Mert a jóról könnyen kiderül, hogy rossz, a rosszról, pedig az, hogy nagyon is szükség van rá. Ráadásul körül vagyunk véve olyanokkal, akik behúznak a csöbe és olyasmiről állítják, hogy nekünk jó, amiről később kiderül, hogy kárunkra van. "Az igazi" megtalálásában segítséget nyújtó, nagy energiákat hordozó szerelemkristályok között a legfrissebb információk között találjuk a lazúrkövet (lapis lazuli), melyről a 6. versben olvashatunk. Gyakran aranyra hasonlító piritet is tartalmazott, mely nem véletlenül kapta a bolondok aranya nevet. Nem egyszerű ilyen követ találni. De ez lenne a segítség az igazi szerelem megtalálásában?

2. Mit odaadna az ember az igaziért, de még sincs hatalmunkban, hogy megtaláljuk. Ha ez fizetőeszközeinken múlna és képességeinken, egy tönkrement házasság sem létezne. De hát nem mind arany ami fénylik – és ez minden olyan megoldásra is igaz, ami jónak látszik. Mert jön az ellenség és televeti a legtisztább búzáat is konkollyal (Mt 13,24kk). Sok mindent megszerezhetünk, elérhetünk, de az a tudás, mely csalhatatlan megoldást produkál, nincs a hatalmunkban, akárkik legyünk is, akármilyen nagy tehetségünk legyen is. A rosszat sem kerülhetjük el. Sőt hiába akarjuk a jót, a rosszat tesszük, amit nem akarunk (Róm 7,19).

3. Ez a reménytelen helyzet oldódik meg Istennél, aki munkálja bennünk az akarást (Fil 2,13). Aki bölcsességre vágyik Őt keresse, s ez a keresés nem reménytelen, mert Ő elérhetővé tette magát. Ez a karácsony értelme. Hogy Őt befogadva azt fogadjuk be, akit Isten nekünk bölcsességgé tett (1Kor 1,30). Nem csupán elméletben, hanem azért, hogy bennünk, gyermekeiben igazolódjon az Ő bölcsessége (Luk 7,35). Nem úgy, mint Jób barátaiban, akik hiába voltak bölcsék, nem látták a különbséget Isten és a maguk bölcsessége között. Ahol Ő az Úr, ott a feltámadás erői igazolják azt, hogy Ő mire képes és ennek csalhatatlan jelei vannak, a rosszat kerülő értelmes életben.

³² A 28. versben az, aki kerül a rosszat (וְיָסֵר מִרָעָה) az Jób. Háromszor mutat rá ugyanúgy a kifejezés: וְיָסֵר מִרָעָה - Jób 1,1. 8.; 2,3.

A fejezet a bölcsesség költői szépségű himnusza után Jób sokkal személyesebben folytatja monológját, s ebben a nagyobb egységben (29,1-31,40) záróbeszéde végéhez ér, s ügyéért még egyszer síkraszáll. Ezek a fejezetek Jób barátaival folytatott dialógusában (3-31. fejezet) a nyitó panasz (3. fejezet) ellenpárját képezik. Ennek megfelelően nem közvetlenül barátait szólítja meg itt, hiszen azok már hallották mondandóját. Ennek a nagy védőbeszédnek világos a szerkezete. Miután szomorúan tekint vissza korábbi jólétére és állapotára (29,1-25), jelenlegi sorsát panaszolja el (30,1-19). Panasza azokban a versekben éri el csúcspontját, melyekben közvetlenül szólítja meg Istent, akit azért felelősségre von (30,20-31). Jób végül még egyszer részletesebben érvel ártatlansága mellett, több mindenre kitérve, mint ahogy azt könyvében addig tette (31,1-40). A hosszú igeszakaszok kisebb egységeit a tárgyalás folyamán tüntetjük fel. A 29,1-6 Isten közelségének napjait tárgyalja. Ha komolyan vesszük a szöveget, akkor az első vers tisztázza, hogy a beszélő személye - mint a 27,1-ben, ahol pontosan ugyanez a bevezetés - nem változik: **וַיִּסְרָךְ אֵיִלֹב**. Ez a megfogalmazás mégis nyilvánvalóan új kezdetet jelez, melynek szerepe, hogy elhatárolja a bölcsességről szóló emelkedett stílusú költeményt az egész fejezetet meghatározó témától, Jób múltba vesző dicsőségének realitásától. A 2. versben annak a kívánságának ad hangot, hogy bárcsak úgy élne, mint korábban.³³ Jób nem is annyira gazdagságának, hatalmi pozíciójának elvesztésére helyezi a hangsúlyt, hanem inkább Isten áldásainak és közelségének hiány okoz neki fájdalmat. Elismeri ezzel, hogy mindaz amije volt, az nem saját erőfeszítésének köszönhető, hanem Istennek.³⁴ A 7-10. versek Jóbnak azt a hatalmi pozícióját mutatják be, mellyel abban a társadalomban élt: még a nagy tekintélyű vezetők is tiszteletben tartották őt.³⁵ Mindenki csak elismerően tanúskodhat mellette, mert társadalmi tekintélyét nem a maga hasznára élvezte, hanem segített a rászorulóknak (11-17. vers). Igazságos magatartásának bizonyítékai ruhaként veszik körül.³⁶ A haldoklók áldása is rászáll, mert végső nyomorúságukban segített rajtuk, könnyítve sorsukon. Még az özvegyek ujjongó öröme is Jóbot dicsérte, aki kilátástalan helyzetükben reményt nyújtott (13. vers).³⁷ Jób hosszú életre vágyott (18-20. vers). Az utolsó versekben Jób figyelme újra arra a tekintélyre irányul, melyet a kapuban ülő vezető rangú méltóságok között élvezhetett (21-25. vers). Úgy vártak szavaira, mint szikkadt föld az esőre. A 23. versben a **בְּמִלְקוֹשׁ** a késői eső (márc.-ápr.), mely keleti viszonyok között létkérdés a terméshez. Nevetése olyankor is erőt adott, amikor valaki már nem is mert hinni sorsa

³³ A **כִּי־הִתְנַיִ** szerkezetű mondatokat a nyelvtanok optativusként értelmezik. Joüon-Muraoka nyelvtana Jób 6,8-at külön kiemeli, mely ugyanez a szerkezet: **כִּי יִהְיֶה** becomes an optative formula - JOÜON, P. – MURAOKA, T. : A grammar of biblical Hebrew, *Subsidia biblica* 27, Roma, Pontificio Istituto Biblico 2006 579. 580.

³⁴ A tej és az olaj Isten áldásának kifejezői, mennyiségüket tekintve is. Hasonló megfogalmazások: 1Móz 49,11, Zsolt 68,24. A fogalmak mutatják, hogy Jóbnak nagy állatállománya volt, ha annyi tejjel rendelkezett és a sziklába vágott olajprések is sok olajat adtak neki.

³⁵ A városkapu belső oldalához közeli tér volt gyakran a sűrűn lakott városok egyetlen nagyobb nyílt tere. Innen indultak az utak, ott zajlott a közélet jó része. Híreket hozta-vittek, döntéseket hoztak, igazságot szolgáltatottak (5Móz 21,19; Ruth 4,1kk; 1Kir 22,10; Neh 8,1. 3.). A tekintélyesek ülhettek csak le, a hallgatók álltak. A városkapu gyakran magasabban fekvő helyen volt, ahonnan be lehetett látni a várost. Erre utalhat a város előtt az **עַל**. A LXX **שָׁעַר** helyett **שַׁחַר** -t olvas és Jób úgy beszél magáról, mint aki reggel megy a városba. A qumrani Jób Targum megtart minden szót. Jób reggel ment a városkapuhoz: In the mornings to the city gates - **בְּצַפְרִין** - **בְּחַרְעֵי קְרִיאָ** - *Qumrân cave 11 ; II 11Q2-18, 11Q20-31*, i. m., 113. 114.

³⁶ Nem csak ő vállalja fel az igazságot, hanem az abból fakadó cselekedetek is mellette tanúskodva burkolják be őt: **וַיִּלְבַּשְׁנִי** - azok vesznek engem magukra (14. vers). Olyan ruhadarabokról van itt szó, melyeket elismerés jeleként viselt az ember, tekintéllyel magasabb pozícióban, királyként, papként (Ézs 62,3; Zak 3,5).

³⁷ Egyenesen imádság volt/am az/egy özvegy/ek szájában - **בְּפִי אִרְמְלָה הוּיָה לְצַלוֹ** - In the mouth of a widow I was a prayer - *Qumrân cave 11 ; II 11Q2-18, 11Q20-31*, i. m. 114. 115.

változásában. Arcának világosságát,³⁸ jóindulatát nem vetették meg, hiszen királyi tekintélye volt az emberek között. Ő volt a kezdeményező és a többiek követték. Mások sorsát felvállaló, másokról gondoskodó, a segítségre szorulókat gyámolító, ideális királyként (Ézs 61,2) élt az emberek között, aki még az elesettségekben, halálos, gyászos állapotban is vigasztalást jelentett.³⁹

„...mint aki gyászolókat vigasztal.”
Jób 29,25/d

Emberek vagyunk – mondjuk sokszor és ezt olyankor szoktuk mondani, amikor hibát követünk el. Ilyenkor mindenkinek meg kell értenie, hogy korlátaink vannak.

1. Jób is ember volt, voltak korlátai. Leginkább múltja és jelene között látott korlátot. Szép volt az élete, tele lehetőségekkel, amikor alig voltak korlátai. De minden múlttá vált számára. A szép emlékek felsorolásában azonban az a legmegdöbbentőbb, hogy leginkább nem a tekintélye, vagy a vagyona hiányzik, hanem Isten jelenléte az életéből (4-5. vers). Jóbnak hiányzott a múltja, de nem csak azt kérdezte, hogy hol késik dicsősége az éji homályban. Neki Isten dicsősége hiányzott, amelyről múltja beszélt. Mert nem a maga dicsőségének tulajdonította azt, ami őt körülvette, hanem Istennek. Nagy kérdés, hogy a szép jelenről mi mit gondolunk, amikor hétköznapijainkat éljük. Tulajdonítunk-e benne egyáltalán valami szerepet önmagunkon kívül Istennek? Amikor aztán az események múlttá lesznek, összefüggésbe hozzuk-e azt azzal az Istennel, akinek jelenléte határozta meg életünket? Gondolkodásunkat sokszor az terheli, hogy kárrá és szemétté lesz a múlt és azon kívül semmi nem hiányzik belőle, csak ami kézzelfogható érték volt. De Isten, aki hordozott, nem. S mivel nem látunk kapcsolatot közte és az események között a múltban, ezért nem keressük közelségét a jelenben sem. Isten olyan nagyon nem tudja nélkülözhetővé tenni magát számunkra és az ami hiányzik az életünkben nem hívja fel a figyelmet arra, aki minden jónak forrása.

2. Jóbnak voltak korlátai, de ezeket a korlátokat nem arra használta, hogy megideologizálja, miért nem tud másokon segíteni. Voltak elvárásai az étellel, a jövővel szemben és ezt olyan alapon gondolta, hogy ő segített másokon. Erre bizonyítékai is voltak. Nem csak állította, hogy segített, hanem azok a tettek tanúskodtak mellette, melyeket az emberek éltek át. Egybehangzó volt a tanúk véleménye saját állításával. Néha az az érzésem, hogy amikor elvárásaink vannak, azok nem jogosak. Szeretnénk, hogy jót cselekedjenek velünk az emberek, de valahogy a mi jóindulatunkról ők nincsenek meggyőződve. Vajon miért? Állítjuk mi azt, hogy mi mennyi jót tettünk, csak a tanúk véleménye erre nézve nem annyira meggyőző. De hát nem mi hivatkozunk arra, hogy emberek vagyunk? Korlátaink vannak, melyeket nem tudunk átlépni. Ezekkel a korlátokkal sokkal inkább azt ideologizáljuk meg, hogy miért nem tudunk önzetlenek lenni, miért nem adhatunk a miénkből, miért vállalhatjuk fel mások nyomorúságát. Emberek vagyunk, aztán csodálkozunk, ha mások is emberi arcukat mutatják felénk. Mert amit akartunk, hogy velünk cselekedjenek, azt nem tettük mással.

3. Persze, hogy vannak korlátaink. Vakok szemeit nem tudjuk megnyitni, de vakok szemei tudnánk lenni, mint Jób. Nem lehetünk mindenkinek az apja, de atyai szeretetet érezhetnének körülöttünk a rászorulóknak. Isten az árvák atyja (Zsolt 68,6). Nem vagyunk istenek, de ha az Ő

³⁸ A kifejezés máshol Istenre, vagy a királyra vonatkozik: 4Móz 6,25; Zsolt 4,7; 44,4; Dán 9,17. A Péld 16,15-ben az orca világossága együtt szerepel a מִלְּקוּשׁ -sal. Isten arcának világossága magába foglalja az Ő szabadítást, útjainak megismerését, jóindulatát, míg arcának elrejtése egyenlő a halállal: 2Móz 33,19; 34,6-7; 5Móz 31,17-18; Zsolt 31,16-17; 67,2-3; 80,4; 119,135.

³⁹ A נַחֵם fordítása a LXX-ban παρακαλέω .

atyai szeretete nem tölt be bennünket és ezt nem érzik az emberek, akkor emberek sem vagyunk az embertelenségben. A halálból nem hozunk ki senkit, de ahol a vigasztaló Szentlélek vezérli az Isten fiait, ott lesz vigasztalás. Nem csupán emberi, mert mi csak emberek vagyunk. Nem mi vagyunk az Eljövendő, de mutathatunk rá életünkkel arra, aki azért jött, hogy ne csupán halálos veszedelemben levők terhein könnyítsen, hanem a halálból legyen szabadulás. Akin az Úr Lelke van (Luk 4,18) korlátokat tör össze és segít helyesen érteni azt, hogy mit is jelent valójában embernek lenni.

Jób 30

A fejezet Jób utolsó beszédének része, melyben Jób figyelme a dicsőséges múlt ábrázolása után a kegyetlen, szörnyűséges jelen felé fordul. Az első összefüggő egységben azokról hallunk, akik Jóbot gúnyolják. Az első versben az עֲתָהּ határolja el a múltat a jelentől. Ezt erősíti meg ugyanez a szó a 9. 16. versben, három nagyobb részre osztva a fejezetet: 1-8; 9-15; 16-31. Az utolsó egységet még egy אֵן tagolja tovább (24. vers), nyomatékosítva, hangsúlyozva Jób helyzetében Isten felelősségét (24-31. vers). Ebben az utolsó szakaszban már nem közvetlenül szólítja meg Jób Istent, de közvetve nyilvánvaló, hogy róla van szó. Arról, hogy kegyetlenebb mint bármelyik ember, aki egy romhalmazt már régen sorsára hagyta, hogy elpusztuljon, de Isten nem nyugszik amíg a pusztulásnak indult Jóbot teljesen tönkre nem teszi.⁴⁰ Jób a társadalmi ranglétra legalján levőktől szenved.⁴¹ Eddig fölöttük volt, most ezért olyan fájdalmas, hogy még náluk is mélyebbre került (1-8. vers). Miután Jób részletesen bemutatta a gúnyolódokat, részletezi, hogy mit művelnek vele, aki gúnyolódásuk célpontja (9-15. vers). Ebben az egészben az a legfájdalmasabb számára, hogy tulajdonképpen Isten az, aki megalázza, teszi őt védtelenné velük szemben, s teszi lehetővé, hogy mindent gátlástalanul megtegyenek (11. vers).⁴² Azt forgatják fejükben, hogy Jób további romlását okozzák, elősegítsék pusztulását (12. vers)⁴³ és ebben az állapotában senki nem segít rajta (13. vers).⁴⁴ Mint a résen átzúduló víztömeg, vagy valami pusztító veszedelem tör rá az ellenség (14. vers).⁴⁵ Teljesen odalett segítsége és Isten az, aki szélként söpri el tisztességét (15.

⁴⁰ A vitatott 24. versben a שְׁלַח יָדָךְ בִּי értelmében nem a segítség kérés, hanem az ellenkezője: valaki pusztulásra nyújtja ki kezét (1Móz 37,22; 2Móz 3,20; 1Sám 24,7). Így a vers értelme: amikor már a rom kiált pusztulásában segítségért nincs aki rátámadjon. Ami már majdnem elpusztult, annak már nem kell segíteni a pusztulásban.

⁴¹ Ennek egyik megfogalmazása a בְּלִי-שָׁמַם - 8. vers. Identitásukat, egzisztenciájukat elvesztett, megvetett emberekről van szó, akiket valójában senki sem ismer. Az egyik magyarázó a cigányság felszínesen, előítéllettel terhelt módon használt fogalmához hasonlítja a kifejezést: Ähnlich unserem immer noch oberflächlichen und von Vorurteilen behafteten Gebrauch des Wortes „Zigeuner“...handelt es sich auch hier... - GRADL, F.: Das Buch Ijob, *Neuer Stuttgarter Kommentar, Altes Testament*, 12, Stuttgart, Verlag Katholisches Bibelwerk, 2001, 259. 260.

⁴² A versben nem javítjuk ki az egyesszámú igéket többes számra. Az egyes számot így Istenre vonatkoztatjuk, nem Jób támadóira. Az íjhúr lazítása, vagyis felnyitása (פָּתַח), lehet feltépése, tönkretétele is. A gátlástalanság a zabla (רִיבֵן) elvetésének következménye.

⁴³ Az אֵיד a különféle helyzetekben bekövetkező katasztrófa, szerencsétlenség fogalma. Használatos Isten haragjának, büntetésének, bosszúállásának napjára is (5Móz 32,35).

⁴⁴ A magyarázók csak szövegjavításokkal találják meg a vers értelmét, de nyilván Jóbról van szó, hogy neki nincs segítőtje: לֹא עֹזֵר לְמִוִּי. Ez a לְמִוִּי értelme az 1Móz 9,26-ban. A segítségre szoruló állapotról szól a Zsolt 22,12; 72,12 107,12. Az egyik értelmezés szerint az עֹזֵר helyett עֲצָר -t kellene olvasnunk, mintha itt valami akadályról, szorításról, gátról lenne szó.

⁴⁵ A שָׂאָה hatalmas, fülsüketítő morajlás, zaj, robaj, csattanás, melyet valami nagy tömeg, megsemmisítő vízáradat, hadsereg okoz, s magába foglalja a pusztaságot, s a pusztítást is az Úr haragjának napján: יוֹם שָׂאָה -

vers).⁴⁶ A 16-19. versek Jób szenvedésének súlyos voltát írják le. Szenvédései közepette Jób úgy érzi magát, mint akit Isten ragadott meg.⁴⁷ Ezért kiált hozzá (20-23. vers). Most már nem csak róla, hanem egyenesen hozzá beszél. Szemrehányóan szólítja meg Őt, mivel Jób ellenségévé, kegyetlenné lett, megváltozott és kiszolgáltatta a halál hatalmának. Meggyőződése, hogy ezt a szenvedését nem érdemli meg (24-31. vers). Ha Jób barátainak igaza van, akkor szenvedésének oka az ő bűneiben van. Ezt Jób nem fogadja el: Isten a kegyetlen és kiszámíthatatlan.

„Feketén járok, de nem a nap hevétől. Fölkelek, hogy segítségért kiáltsak a gyülekezethez.”
Jób 30,28

Felénk ha valakiről azt mondják, hogy na ez sem a napon barnult, akkor tudjuk, hogy hova tartozik. Mert a hovatartozásnak vannak jelei. A hovatartozás nem mindig jó érzés és abból sokszor menekülne az ember. A menekülésnek persze sok módja van és nem mindig az álmodozás az egyetlen. Bizonyára az alkohol, a drog is nagy szerepet játszik abban, hogy valaki sorsában kiutat lásson, találjon. De vannak egyéb önpusztító módszerek is, melyek megoldást kínálnak.

1. Jób sem a napon barnult. Legalábbis bőrének feketesége⁴⁸ már olyan fizikai elváltozásokat jeleztek testén, amelynek komoly okai voltak. Ezeket az okokat részletezi is a fejezetben. Egyfajta hovatartozás volt ez is. A nyomorultak közé tartozott. Azok közé, akiknek valamikor ő nyújtott segítséget. Lelke fájdalmát, már teste gyöttrődése is növelte és ez még nem volt elég. A hozzá méltatlanoktól kellett szenvednie. Azoktól, akiket korábban egy lapon nem lehetett említeni vele. Azok nőttek a fejére, akiknél neki korábban sokkal nagyobb hatalma volt, de még ez sem volt elég a szenvedésből. Nyomorúsága elszakította attól a hovatartozástól amely addig betöltötte életét. A tekintélyesek köre is magára hagyta. Akikkel együtt meghatározója volt a társadalomnak, amikor ügyekben döntött és mások voltak neki kiszolgáltattva. Ez a helyzet erősen megváltozott számára és ebben az egész változásban az volt a legfájdalmasabb, hogy Isten állt a változás mögött. Ő nem akadályozta meg ezt az egészséget és nem is próbált meg segíteni. Hiába a hozzá való ragaszkodás ebben az állapotban is, hiába a hozzá esdeklő könyörgés, semmi válasz. Mert valójában Ő vált kegyetlenné. Az az Isten, akiben ő bízott, akinek szeretete eddig hordozta.

2. Jóbot hovatartozása megoldás keresésére készítette. Nem volt társasága, csak múltja. Álmodozhatott arról a múlttól, amelyben élt, de ez csak arra emlékeztette amiből kiszakadt, így fájdalma nagyobb lett. Emlékei közül azonban nem vészett ki Isten. Megoldás kereséséből nem hagyta ki Őt. Első látásra ez sem volt megoldás, mert Isten hallgatott, mely Jób fájdalmát

Zof 1,15. Itt is ugyanaz az alliteráló, betűrímes kifejezés fordul elő, mint a Jób 38, 27-ben, csak a Jób 30,3-hoz képest (שׂוֹאֵה וּמְשׂוֹאֵה) eltérő írásmódban: שׂוֹאֵה וּמְשׂוֹאֵה.

⁴⁶ A magyarázókkal együtt Istent keressük a תַּרְגוּם mögött. Segítségét (יְשׁוּעָה) a LXX a σωτηρία fogalmával adja vissza, s a Targum is a megváltást használja: פּוֹרְקוֹן - Az עֲבָרָה עָבָה nyilván szójáték, a költői nyelv sajátossága. - STEC, D. M. : The text of the Targum of Job, an introduction and critical edition, *Arbeiten zur Geschichte des antiken Judentums und des Urchristentums*, XX, Leiden, Brill 1994, 202.

⁴⁷ A 18. versben a הַפֶּשֶׁת tulajdonképpen az átváltozás, melynek során az ember felismerhetlenné válik (1Kir 20,38; 22,30). Jób teste lesaványodott, ezért lógott rajta a ruhája. Ő köti meg, zárja körül őt (engem) szilárdan: יִאֲרְרֵנִי . A felső ruhája szájánál, nyílásánál szorongatja, a torkán, hogy még a levegővel is gondja van. Ez vonatkoztatható Istenre, nem úgy ahogy mások fordítják a szöveget. Még a qumrani Jób Targum is: they will gird me - *Qumrân cave 11 ; II 11Q2-18, 11Q20-31*, i. m., 118.

⁴⁸ A feketeség fontos asszociációkat ébreszt a Bibliában, mert az Úr napján az ég is elsötétül, s ennek eszkatológiai vonatkozásai vannak: Jóel 2,10; 4,15; Jel 6,12. Magában hordozza a gyász feketeségét: Jób 5,11; Jer 8,21. Illés napjaiban Isten állt az ég feketesége mögött: 1Kir 18,45.

csak növelte, de ebből a gondolkodásból valami azért kiderül. Az hogy a nyomorúságnak nem muszáj minden hidat felégetnie Isten és ember között. Akármilyen legyen is ez a híd, de mégis összeköt a megoldással és fenntartja annak lehetőségét.

3. Jóbot hovatarozásának emlékei egy közösségbe vitték. Önmagában véve nem volt az feltétlenül vallásos közösség.⁴⁹ Az a gyülekezet inkább olyanokból állhatott, akik a városkapuban ültek, bíraskodtak. Jób valamikor közjük tartozott, joggal várt tőlük segítséget, de valószínű nem kapott, mert akkor arról beszámolt volna. Ma vajon milyen segítségre alkalmas egy közösség? A sok hovatarozásából menekülő embernek van-e embere (Ján 5,7)? Például azoknak, akik nem naptól barnultak? Milyen jó lett volna Jóbnak egy olyan közösség, amely megoldást jelent számára. Vagy legalább nem a fájdalmát növeli. Vajon azzal, hogy „gyülekezet” vagyunk automatikusan alkalmassá váltunk arra, hogy gyógyírrá legyünk sebekre? Biztos, hogy mi magunk megszólíthatóak vagyunk, vagy meg tudjuk szólítani azokat, akik között vagyunk: kedves testvéreim! Keressük még egyáltalán az ilyeneket, vagy már mindenkiről lemondunk és csak felégetett hidaink maradtak? Ha esetleg mégis normális közösségre vágyunk, akkor egy megoldás marad: mi tesszük azt a közösséget ahol vagyunk „gyülekezetté”⁵⁰, melyben annak normái érvényesülnek, Aki mindeneket magához vonz (Ján 12, 32).

Jób 31

Jób barátai egészen eddig folyamatosan azt bizonygatták, hogy Jób problémái mögött bűnök rejtőznek. Jób érvelését olyan beszéddel zárja, melyben esküvel erősíti meg ártatlanságát. Mégsem barátainak válaszol itt elsősorban, hanem egyenesen Istenhez fordul. Ügyét neki mondja el, mert Ő illetékes abban, hogy igazságot szolgáltatson (1-4. vers). Az itt található esküforma ismert volt az ókori igazságszolgáltatásban. A vádlottnak abban az esetben, ha ártatlanságát már sem tanúkkal, sem egyéb bizonyítékkal nem tudta igazolni, egy esélye maradt, hogy önmagára mondjon átkot, magára vállalva annak beteljesedését bűnös volta esetén. Ilyen esküvel találkozunk a 2Móz 22,10-11-ben. Ennek értelme: aki Istenre hivatkozik tudja, hogy Ő akkor is látja az emberi cselekedetet, amikor más nem és Ő eszerint ítél. A magyarázók keresik ennek az eskünek a vallástörténeti párhuzamait Hammurabi törvényeiben és az egyiptomi halottak esküjeiben, mellyel a halotti bíróság előtt azt erősítették meg, hogy mit nem követtek el. Jób esküit azzal vezeti be, hogy szemei vele együttműködve közreműködnek abban, hogy amit érzékelnek, az ne csábítsa őt bűnre (1. vers). Jób azt bizonyítja, hogy tisztaságában a Tízparancsolat volt számára a mérvadó (2Móz 20,17). A következő versekből kiderül (2-3.), hogy Jób nem veszítette el hitét: tudja, hogy Isten igazságos, megbünteti a bűnt, ezért nem várhatja tőle jót, ha engedett volna a csábításnak a szexuális élet területén. Ez az állítása azonban magába foglalja azt is, hogy pont ezért érthetetlenek az őt érintő csapások, hiszen ő erkölcsi tisztaságban élt. Jób logikája szerint hite győzedelmeskedik: Isten mindent lát, ezért tudnia kell Jób ártatlanságáról és van értelme várni felmentő igazságos ítéletére (4. vers). Miután Jób bizonyítást tett amellett, hogy bízik Isten igazságos ítéletében, a következő szakaszban esküvel bizonyítja ártatlanságát (5-34. vers).⁵¹

⁴⁹ Csak itt fordul elő a szó főnévi értelemben az egész könyvben. Negatív, bálványimádás helye is lehet a közösség (2Móz 32,1) és tud az Ószövetség (Zsolt 26,5) gonosztevők közösségéről is.

⁵⁰ A לְהִקָּרְבֹּת fordítása a LXX-ban az ἐκκλησία. Ezt a szót alkalmazhatjuk itt minden vonatkozásával együtt.

⁵¹ Az eskü és megfogalmazásának esetei között az egyik az אֲנִי אֶשְׁבַּח אֱלֹהִים - büntessen meg az Isten, ha ezt megteszem = biztosan nem; esküszöm, hogy ha megteszem..., a másik az אֲנִי אֶשְׁבַּח אֱלֹהִים אֲבֵר אֱלֹהִים - büntessen meg az Isten, ha ezt meg nem teszem = biztosan; esküszöm, hogy ha meg nem teszem... 1. May God punish me if I do that; certainly not; I swear if I do that; 2. May God punish me if I do not do that; certainly; I swear if I do not do that - JOÜON –

Az 5-8 témája a tisztességtelenség: Jób hazugság, csalás tekintetében ártatlan, nyereségvágyból, jogtalanul nem szerzett semmit. Isten is megmérheti Jóbot és akkor tudni fogja, hogy ő ártatlan. A 9-12 szerint Jób házasságtörésben is ártatlan, mert tudja, hogy az gyökeres pusztulást eredményez. Jób nem élt vissza hatalmával azokkal szemben, akik neki ki voltak szolgáltatva (13-23. vers). A szolgák esetében (13-15. vers) cselekedetét nem egyszerűen a humanitás diktálja, hanem a Teremtő tette határozza meg. Ő alkotott minden embert, előtte nem értékesebb az egyik, mint a másik. A szegények, özvegyek, árvák is tanúi Jób irgalmának (16-23. vers). Ebben a szakaszban is hite nyilvánul meg, cselekedeteinek motivációja kapcsán: tudja, hogy Isten hatalmasabb nála és számon kéri a bűnt. A gazdag Jób soha nem gazdagságában bízott (24-25. vers). A szinkretista bálványimádás bűnébe sem esett (26-28. vers).⁵² Ellenségeivel szemben sem volt kárörvendő és nem is kívánt nekik rosszat (29-30. vers). Ennek a magatartásnak is Isten akarata volt az alapja: 2Móz 23,5; Péld 25,21. Vendégszeretetét még az idegen is élvezhette (31-32. vers). Isten ebben is határozott irányt mutatott népének: 3Móz 19,33-34. A nagyobb összefüggő szakasz utolsó esküjének témája az eltitkolt bűn (33-34. vers). Senkitől nem kellett félnie, mert nem akart senki bosszút állni rajta azért, amit ellene titokban elkövetett, ezért jelenhetett meg bármikor nyilvánosan. Beszéde végén Jób Istenhez fordul (35-37. vers), aki mint legfőbb bírói hatalom ítélhet ügyében és Jób biztos abban, hogy felmentő ítéletét büszkén viselheti fejdíszként mindenki szeme láttára. Az utolsó esküjével Jób még egyszer megerősíti ártatlanságát: még a föld és annak művelői is csak azt bizonyíthatják (38-40/b vers). Miután Jób mindent elmondott, nem marad más hátra, mint a befejezés, amely után szavaihoz már semmi nem tehető (40/c vers).⁵³

„Nem örültem gyűlölőm vesztének...”
Jób 31,29/a

Ebben a mai világban fontos tényező az idő, mely arra kényszerít bennünket, hogy sorrendet állítsunk fel. A sorrend nem csupán időhiány kérdése. Nem csupán tennivalóinkat rendezzük sorba fontosságuk szerint, hanem az embereket is. Az egyik háttérbe kerül a másikhoz képest, a másik fontossági sorrendben pedig előkelő helyet foglal el. Ennek a rangsorolásnak több oka lehet. Akitől függünk, vagy akit szeretünk, annak például felvesszük a telefont is. Olyanokkal viszont adott esetben nem szívesen beszélünk, akikkel a kapcsolat esetleg nem áll érdekünkben. Ennek a sorrendiségnek egészen durva formái is vannak, melyek nagyon változatosak. Az egyik ilyen eset, akkor fordul elő, ha valaki utunkban áll és minden eszközzel igyekszünk fölé kerekedni. Nevezhetjük ezt pozitív versenyszellemnek, mert hát olyan ez, mint a természetben, ahol győz az erősebb. Így van ez rendjén. Olykor persze nyíltan nem utasíthatunk magunk mögé valakit. Ilyenkor jönnek az alantas eszközök, titokban, egymás háta mögött, szemben mosolyogva, valójában pedig „kicsináljuk” egymást. Ahogy illik. A másik nem is sejti, s amikor kiderül, már felállt a sorrendiség: az egyik megy, a másik marad. Az egyik fent, a másik lent.

MURAOKA : A grammar of biblical Hebrew, i. m., 583. 584.; Van aki 20 esküt talál itt a fejezetben, de javításokkal. A 14 bűn felsorolásának párhuzamai máshol is megtalálhatók egyéb formákban: Préd 7,1-14 mi a jobb. A 14 eskü formával bevezetett egység az 5-34. versekben található.

⁵² A kéz csókolása egyrészt hallgatást jelentett a tekintély előtt, másrészt bensőséges kapcsolatot, tiszteletet. A keleti kultúrkörben szokás volt az istenszobrok csókolása (Hós 13,2; 1Kir 19,18). A hold esetében ez pótcselekvés volt. Larsából (Kr. e. 2. évezred) van egy ilyen lelet, mely egy kezét a szájához emelő, istenség előtt térdelő imádkozó alakot ábrázol. - BALENTINE, S. E. : Job, Smyth & Helwys Bible Commentary, 10. Macon, Smyth & Helwys, 2006, 490.

⁵³ A fejezet befejezettsége, teljessége (תְּמִימָה) magában hordozza az egész könyv témáját, Jób jellemét (תָּוֶבֶל -2,3; תְּמִימָה - 31,6) és az azzal kapcsolatos kérdéskört.

1. Jób is ebben a világban élt, amelyben mi. Miért ne lettek volna gyűlölői. Akiknek szúrta a szemét, hogy Jób többre vitte, mint ők. Megpróbálhattak ártani is neki, hogy így dolgozzák le hátrányukat és érvényesüljenek vele szemben, előnyökhöz jutva. Amint látjuk, ennek nem sok alapja lehetett, mert Jób mindenkinek segített. A maga érdekét háttérbe helyezte az övékkel szemben, mert segíteni csak így lehet. Erről vall a fejezetben. Hogy feladott valamit a maga kényelméből azért, hogy mást befogadjon. Az idegen is érezhette, hogy kerül előtérbe az ő ügye. De ez a sorrendiség érvényesült akkor is, amikor Jób segített a szegényeken. Nem a maga érdekeit nézte, hogy neki többje legyen, hanem a szegényét. Mégis voltak gyűlölői.

2. Jób is abban a világban élt, mint mi. Lett volna lehetősége annak a világnak a módszerei szerint reagálni a gyűlöletre. De ő nem örült gyűlölői vesztének. Függetlenítette magát a sorrendiség gyakorlatban levő módszereitől. Nem azon dolgozott, hogy akik őt legszívesebben minden eszközzel háttérbe helyeznék magukkal szemben, azokon bosszút álljon. Kárukat sem kívánta. Hogy is tehetne volna, hiszen emberképéből következett gondolkodása. Számára a másik ember is Isten teremtménye volt (15. vers) és Ő a Mindenható előtt állt (35. vers). Ez volt az ő sorrendisége. Isten akarata határozta meg őt elsősorban, ezért helyezte a maga érdekeit háttérbe gyűlölőivel szemben. Nem indulatainak engedett, hanem annak az Istennek, aki őt és népét hordozta. Ez a gondolkodás jelent meg Jób emberi kapcsolataiban, melyet élvezhettek és tanúsíthatták Jób gyűlölői.

3. Jób Jézus születése előtt hirdette Isten szeretetét. A Teremtőbe vetett hitét gyűlölői is megtapasztalták. Jézus mai tanítványainak hite vajon miben határozza meg a sorrendiséget övéi életében? Akik túlléptek az Ószövetségen, azok valóban megtanulták Jézustól az ellenség szeretetét (Mt 5,43-46). Hogy ezen a világon van gyűlölet, az nem kérdés. Az sem, hogy annak sokféle formája van és arra sokféleképpen reagálunk és közben sorrendiséget állítunk fel: a magunk szempontjai, fontosabbá válnak, mint az ellenségé. Naná! Csak vegyük tudomásul, hogy Isten szempontjainál is. Ezért szül annyi mindent a gyűlölség és nem fedez el semmit a szeretet (Péld 10,12). Pedig Jézus tanítványai már igazán tudhatnák, hogyan kell reagálni a gyűlöletre és mi a helyes sorrendiség ahhoz, hogy világosabb legyen a világ Isten szeretetétől, ne pedig sötétebb a gyűlölettől.

Jób 32

A fejezet egy nagyobb egység része. Itt kezdődik a könyv harmadik része a prológu (1-2. fejezet) és Jób barátaival folytatott dialógusa után (3-31. fejezet). A könyv harmadik része Elihu monológja (32-37. fejezet) és ebben ez a fejezet Elihu első beszédének része (32-33. fejezet). A legtöbb magyarázó Elihu beszédeire úgy tekint (32-37. fejezet), mint amelyek később kerültek Jób könyve eredeti kompozíciójába. Ennek legfőbb okaként említik, hogy Elihuról eddig nem is hallottunk semmit és szerepe csak egy monológra korlátozódik. Neve abban az epilógusban sem szerepel, melyben Isten megítéli Jób tanácsadóit (42,7-10). Másodszor Elihu Jób egyetlen barátja, aki őt nevéen szólítja és ez egy másfajta megközelítése a felmerülő kérdéseknek. Harmadszor Elihu monológja hat fejezet, míg Jób barátaival folytatott beszélgetései egyenként nem hosszabbak két-három fejezetnél. Elihu feleletet sem kap Jóbtól. Végül Elihu kezdettől fogva hangoztatja, hogy ő sem Jób, sem barátai oldalán nem áll. Nem próbálja meg vigasztalni Jóbot, mint korábban barátai. Miután az elbeszélői megjegyzéseket követően (31,40/c; 32,1) Elihu neve új szakaszt kezdve megjelenik a szövegben, négyszer jellemzi őt négy versen belül (2-5) a lángként fellobbanó harag (חַרָּה אֵף) erőteljes indulata. Vagyis új stílust, látásmódot képvisel. Elihu nem a megfizetés dogmájával foglalkozik. Számára Isten a nagy Kommunikátor, Pedagógus. Ha valaki szenved, nem az a kérdés, hogy mit követett el az illető, amért ezt a büntetést kapja, hanem az: mi a tanulság, mit akar Isten

mondani a csapás által. A nyomorúság célja nem a büntetés, hanem a szabadítás (36,15).⁵⁴ Ha ezeket az érveket figyelembe vesszük és a 31. fejezettel lezáródó könyvet kerek egésznek fogadjuk el, tekinthetjük Elihu monológiát későbbinek. De ha arra gondolunk, hogy Elihu saját bevallása szerint végig jelen volt a beszélgetésben és csak kora miatt hallgatott, tiszteletben tartva az idősebbeket, monológja a helyén van. Így kezelik a szöveget az ismert kéziratok és az első fordítások, tehát nyugodtan állíthatjuk, hogy Elihu Jób utolsa szavai (31,40) és Isten megszólalása között (38,1) hidat képez. Jób és barátai szavai után teljesen jogos Elihu haragja, hiszen barátai nem tudták Jóbot megingatni, vagyis hiába beszéltek, mert Jób egy tapodtat nem mozdult, kitartott ártatlansága mellett. Ugyanakkor Jób barátai sem tudtak már reagálni, kifogytak az érvekből, ami elfogadhatatlan volt Elihu számára. Elihu Isten érdekeit védte. Nem is annyira Jób igaz voltának tudata bosszantotta, hanem inkább az, hogy Jób ezt az álláspontját Istennel szemben is fenntartotta, vagyis a barátok hallgatásukkal Jób igazát erősítik meg és így Isten igazsága sérül. Gyakorlatilag Jóbbal szemben Isten hibája lesz nyilvánvaló. Ezt nem tudták elviselni a másolók, ezért tették Jóbot Isten helyett az eredeti szövegbe (3. vers).⁵⁵ A barátok közül senkinek nem olvasunk a családjáról, csak Elihuéről. A fejezet első egysége róla szól, ahogy őt az elbeszélő mutatja be (1-5. vers). Elihu neve (Ő az én Istenem), egész megszólalásának programját tartalmazza: Viselője Isten igazságáért harcol.⁵⁶ A következő egységben Elihu mutatja be magát (6-10. vers). Ennek lényege, hogy azért van létjogosultsága szavainak, mert a bölcsesség alapja nem a kor, hanem Isten Lelke és lehelete (8. vers). A következő egységben Elihu barátaival szembeni türelmetlenségét indokolja meg (11-16. vers). Nem akarja növelni tovább Jób tekintélyét, akit barátai nem tudnak megcáfolni. Elihu szerint túl hamar hagyták abba a választ, mert még van mit hozzátenni az elhangzottakhoz és lehet, hogy csak Isten tudja a választ, de az ember nem mondhat le hallgatásával a hitből következő sáfárságról. Az utolsó szakaszban azt mondja el Elihu, hogy mi készíti beszédre (17-22. vers): mert tele van szavakkal és ha nem szólal meg, szédurran, mint a forrásban levő borral telt tömlő.⁵⁷

„Megharagudott Jóbra, amiért igaznak tartotta magát Istennel szemben.”
Jób 32,2/b

Ez a világ tele van igazságtalansággal. Ezt érzi, aki dolgozna, de nem kap megfelelő munkát. Most ne azokról beszéljünk, akik lusták és nem is akarnak dolgozni, mert egyszerűbb segélyből élniük. Igazságtalan a világ - mondja az, aki fiatalon veszi el szeretteit és azt kell látnia, hogy sokkal öregebbek is jó egészségben vannak. Vagy mit mondjunk azokról, akik

⁵⁴ VAN WOLDE, E. (ed.): Job's God, *Concilium* 2004/4, London, SCM Press 2004. 43.; ENGLJÄHRINGER, K. : Theologie im Streitgespräch, Studien zur Dynamik der Dialoge des Buches Ijob, *Stuttgarter Bibelstudien*, 198, Stuttgart, Verlag Katholisches Bibelwerk 2003, 129-140.

⁵⁵ Az Ószövetség 18 helyén érvényesülő ilyen jellegű írói, másolói korrekciónak (Tiqqune Sopherim) megvan a maga irodalma. A szent szöveg őrzésén túl még fontosabb volt az, hogy az ami Istenre sértő lehet, ne kerüljön a szövegbe. - KELLEY, P. H. - MYNATT, D. S. - CRAWFORD, T. G. :The masorah of "Biblia Hebraica Stuttgartensia", introduction and annotated glossary, Grand Rapids, MI, Eerdmans, 1998, 37-40.

⁵⁶ Mint próféta őse, Illés, akinek neve Elihu nevének egy másik írásmódja: YHVH az én Istenem (אֱלֹהֵי). A nevek között a בּוֹי utalhat עֵוִי - testvérére (1Móz 22,21), Jób és Elihu közös hátterére. רָחַ -ot a Targum Ábrahámmal azonosítja és az ő nevét teszi a szövegbe. A név kerülése esetleg a felfuvalkodott szívet kerülte, mely a fogalomhoz kapcsolódik (וְרָחַם לְבַבְךָ - 5Móz 8, 14), vagy öccsén keresztül Ábrahám családjához kötötte Elihut (1Móz 22,20). Ruth 4,19 szerint רָחַם neve Dávid családjával is összeköti Elihut.

⁵⁷ Elihu tulajdonképpen azokat is vádolja, akik káros szavakat mondanak és nem veszik észre mit ártanak azokkal. Ők olyanok, mint a régi tömlő, amely szakadozik és elengedi tartalmát. A másik hasonlat arra vonatkozhat, hogy aki beszél, annak lélegeznie kell, de ha gyorsan abbahagyja a beszédet, a levegő bentreked, anélkül hogy kiutat kapna.

sokszor hatalomra jutnak, de nem azért mert okosabbak nálunk, hanem mert gátlástalanok. S míg mások alul maradnak velük szemben, ők uralkodnak - és folytathatnánk az igazságtalanság valódi történeteit. Ezekről a történetekről azonban elmondhatjuk, hogy igazán csak akkor bosszantóak, ha velünk történnek. Számítatlan olyan tragédia történik a világon, melynek semmi köze az igazsághoz, de azt mondjuk: mi közünk hozzá. Abban a pillanatban viszont, ha minket veszélyeztet az igazságtalanság, azonnal felháborodunk.

1. Elihu azzal indokolja haragját, hogy Jób az Istennel szemben igaz. Ő ezért szólal meg. Mert felháborítja Jób magatartása, igazsága. Barátai hiába próbálták őt meggyőzni, nem sikerült. A probléma mögött is igazságtalanság rejlett. Jób nem tudta elképzelni, hogy Isten nem figyel oda övéire és magáról csak azt tudta, hogy számára fontosak Isten útjai. A barátok kifogytak érveikből, nem tudták meggyőzni Jóbot. Elihu tisztessége abban volt, hogy látta ennek a gondolkodásnak a veszélyét önmagára nézve. Hiszen az ember nem lehet Istenhez mérten igaz. Őt nem zavarták a tények, hogy ezt maga Isten jelentette ki Jóbról (1,8). Az viszont zavarta, hogy ebben a megközelítésben Isten kisebb mint az ember. Csorbult hatalma, tekintélye, igazsága. Ha barátok sem tudnak már mit mondani Jóbnak, akkor tényleg úgy tűnik, hogy neki van igaza. Hol marad akkor az Isten igazsága - kérdezte Elihu. Van nála nagyobb igazság, vagy az övé nem mindenek felett való? Akkor nagy baj van, mert akkor ő „rossz lóra tett”. Neki a legnagyobbra, a legigazábbra van szüksége, mert csak tőle várható el, hogy uralkodik mindenek felett és érvényesíteni tudja szabadító hatalmát.

2. Elihu készletet érzett arra, hogy megszólaljon. Elég volt amit hallott, s az nem volt elegendő a dolgok tisztázásához. Nem volt nagyképű, elismerte a maga korlátait. Azért nem szólalt meg, mert az öregebbekre várt. Tudta, hogy lehetnek az ő szempontjainál jobbak. De nem tartotta magát alkalmatlannak arra, hogy megszólaljon a nagyokkal szemben. Mert tudta, hogy minden szempontnál fontosabb a Lélek munkája (32,8). Isten minden szempontot relativizál és vele semmi nem ér fel: sem kor, sem semmi más. Ezért érezte magát feljogosítva Elihu arra, hogy megszólaljon. Mert tudta, hogy ő Istennel többre juthat, mint mások és nem engedte feltartóztatni az Ő munkáját másokkal szemben.

3. Horatius, Augustus korában élt római költőnek tulajdonítjuk azt a bölcsességet, hogy vajúdnak a hegyek, nevetséges kisegér születik. Egyszerűbben fogalmazva ezt így mondjuk: nagy hűhó semmiért. Elihura ez úgy értendő, hogy hiába volt haragja, hiába érezte veszélyeztetve Isten igazságát, hiába relativizálta a nagyok bölcsességét Isten munkájához képest, nem vitte előre a felmerülő kérdéseket. Ez abból is kiderül, hogy szavai válasz nélkül maradnak a könyvben. Senki nem említi Elihut sehol máshol. Nem tudjuk ennek okát, de valószínű, hogy azért, mert nem elég jogot formálni a megszólalásra, ahhoz több kell: mondani is kell valamit. Nem elég, ha az ember tele van szavakkal, üzenet is kell. Nem elég beszélni Isten lelkéről, meg is kell töltekezni vele. Lehet jogot formálni bizonyos kérdésekben a megszólalásra, lehet haragudni is mindenért, ami a múltban történt, képzelhetjük is magunkról, hogy mi még hozunk valami újat, láthatjuk is veszélyeztetve Isten tekintélyét, aktivizálhatjuk is azért magunkat, de használni az fog, ami a Lélek megnyilvánulása. Az evangélium pedig az, hogy adatik (1Kor 12,7).